

15069

Ա. ՇԻՏԱՆԵԱՆ

ՆԷՏԵԼՔԱ

(ՊՈՒԼԿԱՐ ԻՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ)

1898 - 1914

1928

ՏՊԱՐԱՆ — ԱՐԱՔՍ — ՍՕՖԻԱ

891.55

Շ-63

Q. B.

891.99

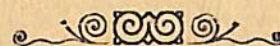
Հ - 63

Ա. ՇԻՏԱՆԵԱՆ

Ն Է Տ Է Լ Ք Ա

(ՊՈՒԼԿԱՐ ԻՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ)

1898 - 1914

1928

ՏՊԱՐԱՆ — ԱՐԱՔՍ — ՍՕՖԻԱ

20 Ն

Ի նշան սիրոյ եւ համակրանքի, այս վիպակը կը նուիրեմ, իմ սանեւեւ ամենեւն աւժանաւորներէն մեկուն՝

Պ. ԱՐՏԱՇԷՍ ՀԱԼԸՃԵԱՆԻՆ

որուն ջանքերուն մեծապէս կը պատշիմ գրեյիկս լոյս ընծայուիլը՝
ՀԵՂԻՆԱԿԸ

259-59

92473-42

998-2002

Ն Է Տ Է Լ Ք Ա

(ՊՈԽԼԿԱՐ ԻՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ)

1898 - 1914

ՄԱՍՆ Ա.

Ա.

Ն Է Տ Է Լ Ք Ա

Դպրոցական արձակուրդը նոր սկսած էր: Բնորդ ուսուցիչներն ու ուսուցչուհիները ստացած էին իրենց երկու ամսաթիշակներն և մեկնած էին օդափոխութեանը: Սնունք ամբողջ տարի մը հարաշար աշխատութիւն մ'ունեցած էին, հետեւաբար պէտք ունէին կազդուրուելու: Մօտաւորապէս երկու ամսուան հանգրատութիւն մ'իրենց հողեկան ու մարմնական տառապանքը պիտի թեթեւցնէր: Այդ երկու բացառիկ ամիսներու ընթացքին՝ անոնք օրապահիկը չմտածելու վիճակ մը կը ստանային, քանի որ գրպանին կը տեսնէին իրենց ճակտի քրտինքով վաստըկած դրամները:

Ահա՛, այդ օրերուն էր որ Սօփիայէն մօտ ժամ ու կէս հեռաւորութիւն ունեցող «Պանքի» ջերմուկը օդափոխութեան եւ լողանքի կ'երթար Պուրկաղի պետական աղջկանց ճարձրադոյն վարժարանին մէջ պաշտօնավարող ուսուցչուհի մը — Նէտելքա Լազովա անունով:

Նէտելքա Լազովա քսանը ութը տարու, բարձրահասակ, վայելչակազմ, հրապուրիչ դիմագծերով, վարդերանդ այտերով, լայնչի ճակատով, նուրբ ու գրգալի շրթունքներով, դիւթիչ աչքերով ու հմայիչ նայուածքով մանկամարդ աղջիկ մըն էր:

Դեռ տարի մը չկար որ աւարտած էր համալսարանի դրական դասընթացքը: Հակառակ իր ծնողաց փափաքին՝ ան ընդգրկած էր մանկավարժութեան ասպարէզը եւ հոգիով մը ուզած

էր նուիրուիլ Պուլկարիոյ կրթական գործին:

— «Ես չեմ կրնար հրացան մը ուսս առած իմ հայրենիքիս սահմանները պաշտպանել, առարկած էր Նէտէլքա Լազովա իր պաշտելի ծնողաց, բայց ուսս կրնամ առնել պարտականութիւն մը, որ պիտի հարկադրէ զիս ատաղայ սերունդ մը փրկելու: Անշուշտ, ինչպէս վատ է զինուորը, որ կը տեսնէ թշնամին ու դատաւիք կ'ըլլայ, այնպէս ալ վատ մը պիտի ըլլամ ես, երբ մեր կրթութեան գործը թողում ապրկարներուն»:

Այդ կտորուկ ու վճռակալ նկատողութիւններուն դէմ՝ ըստիպուած էին լուռ մնալ Նէտէլքայի ծնողքն ու ազգականները:

«Պաշտք» կոչուած ջերմուկը շատ սիրած էր Նէտէլքա եւ կը փափաքէր ամէն դպրոցական արձակուրդը հոն անցնել:

Կը վարձէր սենեակ մը, ոչ թէ պանդոկի մը մէջ, որուն աշմուկէն բնաւ չէր ախորժեք, այլ քիչ մը հեռու շինուած գիւղական բնակարանի մը մէջ, որպէսզի լսիկ մնջիկ իր գրական աշխատութեանց կարենար նուիրուիլ:

Ուրիշ տարիներ, իր ծերունի հայրը կ'ընկերանար իրեն, բայց այս անգամ մայրը միասին առած էր, որովհետեւ խեղճ կինը ժամանակէ մը ի վեր յօգացաւէ կը տառապէր:

Իրիկուն մը, երբ վերջալոյսի ազօտ ցուրբերը սկսած էին «վիթօշ» լեռան հոտին թաղուել ու գիշերուան ստուերները կը թանձրանային այն լայնարձակ ձորամէջին վրայ, ուր ջերմուկին հոյակապ չէնքը կը բարձրանար, Նէտէլքա Լազովա առանձին պտոյտ մը կատարելու համար դէպի փոքրիկ ու ծառաւէտ բլուր մը յառաջացաւ եւ կանաչադարձ թաւուտքի մը ներքեւ նստեցաւ:

Երկինքը պարզ էր ու վճիտ: Կապուտակ մշուշ մը, որ հետըզհետէ ստուերի մը մէջ կ'անհետանար, պուրակներու, անտառուտ լեռներու վրայ կ'իջնէր:

Նէտէլքա բացաւ ի վան վազովի «Լուծի Տակ» անուն ազգային վէպն ու սկսաւ կարդալ: Անիկա այնքան խորասուզուած էր իր ընթերցումին մէջ, որ չկրցաւ նշմարել իր դէմ կեցող երիտասարդ մը:

— Աս ո՛րքան մոռացութեան տուեր ես ինքզինքդ, օր. Նէտէլքա, ձայնեց երիտասարդը մտերմիկ ու փաղաքշական շփշուով:

Նէտէլքա Լազովա ընդոտ ոտքի կանգնեցաւ եւ խոռովուած կերպարանքով մը՝ իր դէմ կեցող երիտասարդին երեսը նայեցաւ:

— Ներեցէք որ կը խոռովեմ ձեր հանգստութիւնը, նկատե՞ տուաւ երիտասարդը:

— Ո՛հ... չէ՛... ի՞նչ կայ որ անհանգիստ ըլլամ, մըմնջեց Նէտէլքա քաղաքավարական ձեւով մը:

— Դուք կը ճանչնա՞ք թէ ո՛վ եմ ես, հարցուց երիտասարդը, քիչ մը աւելի մօտենալով Նէտէլքային:

Նէտէլքա Լազովա պահ մը երիտասարդին դէմքը դիտեց. չեւոյ ճիւղ մը ըրաւ յիշողութեանը վրայ: Սակայն չկրցաւ բառ մը հանել բերնէն:

— Կը հասկնամ, օր. Նէտէլքա. կը հասկնամ որ ձեր յիշողութենէն հանած էք զիս: Ձեմ մեղադրեք: Ժամանակը շատ բան կը ստեղծէ եւ շատ բան ալ կը քանդէ: Ձեր էութեան մէջ եթէ փոքր անկիւն մը ունեցած էի, առիկա ջնջուած է հիմա: Է՛հ, դիտէ՛ք ատիկա... ես ձեզ այն ատեն ըսած էի, երբ դուք ձեր կեանքի դեղածիծաղ դարունը նոր կը թեւակոխէիք եւ կը զգա՛ յիք թէ ինձմով կը լեցուիք...

— Ի՛նչ... պարո՛ն, կը խնդրեմ... ընդմիջեց Նէտէլքա, չի կրնալով իր հոգին վրդովող յուզումը զսպել: Պարո՛ն, ի՞նչ կ'ըսէք... չեմ հասկնար:

— Լսի՛ թէ չէք հասկնար, օր. Նէտէլքա. ժպտեցաւ դառնօրէն երիտասարդը: Գիտե՛մ... դուք օր մը այդ բառերն ու այդ արտայայտութիւնները պիտի նետէիք իմ երեսին: Իրաւունք ունիք: Ես պէտք է այդ բառերը լսեմ: Միամտութեանս ղոհը չեմ, այլ սեւ ճակատադրի մը, որ կապած է զիս ստուերի մը:

— Ստուերի՞ մը...

— Այո՛, ստուերի մը կապուած է կեանքս, եւ այդ ստուերն ալ դուք էք...

— Պարո՛ն... Աստուծոյ սիրոյն ըլլայ... պարզ խօսեցէք... մի՛ դուցէ թիւրիմացութեան մէջ կը գտնուիք:

— Ո՛չ, ո՛չ, թիւրիմացութեան մէջ չեմ գտնուիր. միշտակ թէ դուք էք որ մոռացութեան մէջ էք: Դուք էք որ պիտի մընաք ստուեր մը, որուն ետեւէն կեանքս խորտակելով պիտի յառաջանամ: Մոռցած էք զիս: Ձեր յիշողութիւնն անգամ չկրնար ուրուանկարի մը պէս պատկերացնել գարնան սոխակներու դայ. լայլիկը ունկնդրող ա՛յն երկու. էակները, որոնք համակ սէր, համակ խանդաղատանք, համակ գորովանք էին իրարու նկատմամբ: Ձերնար, օր. Նէտէլքա, որովհետեւ դուք մտաք աւելի քարձր շրջանակներու մէջ՝ դուք նոր դարպասողներ ունեցաք...

— Կը խնդրեմ... հեղձկաց Նէտէլքա Լազովա, ըսէ՛ք ինձի, ո՞վ էք դուք, ինչո՞ւ այդ խօսքերը կ'ընէք: Ե՛րբ եղած է որ ձեզ ճանչցած ըլլամ, եւ ինչպէս կ'ըսէք, այսօր ալ մոռնալու դատապարտած եմ:

— Նէտէլքա... խղիւզեցաւ երիտասարդը. ճանչցէ՛ք... ձեր ստուերին ետեւէն վազող եւ ձեր երջանկալից ճամբուն վրայ արցունք թափողն ուրիշ մէկը չէ, եթէ ոչ Պօրիս Միրքով...

Նէտէլքա Լազովա ճիշ մը արձակեց ու կեցած տեղէն քանի մը քայլ ետ գնաց:

— Յիշեցի՛... յիշեցի՛... դողդաղաց Նէտէլքա Լազովա. դուք իմ դպրոցական ընկերս էիք:

— Միայն դպրոցական ընկեր՞դ...

— Ո՛հ... այո՛, մտերմիմս եղած էիք:

- Աւելի ճիշտը՝ սրտիդ հատորը, այնպէս չէ՞:
- Այնպէս է...
- Կը խոստովանի՞ք:
- Կը խոստովանիմ...
- Իսկ հիմա... հիմա՛, որ տաքը տարիներ անցած են...

պոռթկաց երիտասարդը:

Նէտէլքա Լազովա ձեռքը հրատուցող ճակտին տարաւ: Սըբ՝ բնց քրտինքը, որ իր բոսորագոյն այտերը կ'այրէին: Նայեցա՛ւ...

... դողդալով նայեցա՛ւ ու հարցուց:

— Բայց ո՛ւր կը գտնուէիք այսքան ժամանակ:

— Ե՞ս... սարսռաց Պօրիս Միրքով:

— Այո՛, դուն...

— Ի՞նչ ըսեմ...: Մտիկ ըրէ, Նէտէլքա, ուսումնական դասընթացքներս աւարտելէ ետքը, Մակեդոնիոյ ազատագրութեան նուիրուեցայ: Մատնութեան մը հետեւանքով ձերբակալուեցայ եւ ամբողջ Կորս տարի Ագրիանուպոլսոյ բանտը մնացի: Յանցանքս հանր էր. հետեւաբար քսան եւ մէկ տարի թիապարտութեան դատապարտուեցայ:

— Թիապարտութեան՞ դատապարտուեցար...

— Այո՛... եւ թիաբանէն փախուստ տալէս ետքն է որ քու ստուերիդ ետեւէն վազեցի: Դուն դէմս ելար... բայց ես չկրցի բառ մը ըսել քեզի: Գովէս անցար. Նէտէլքա, ու քու շրջագո՞ղբստիդ շրջիւնը հողիւս խորը արձագանգեցիր: Առաջին օրն էր այն օրը... դուն կապույտ մետաքսեայ շրջագոլեւոր մը հագած էիր, իսկ ես հինցած ու մաշած հագուստ մը: Դուն ծնողքիդ հետ էիր, եւ քեզի կ'ընկերանար ինծի անծանօթ անձ մը: Անոր հետ կը խօսէիր, անոր հետ կը քալէիր, անոր խօսքերուն կը պատասխանէիր... եւ անոր կը ժպտէիր: Իսկ ես քու քայլերուդ հետեւեցայ... ամէնէն ետքը հառաչանք մը քաշելով հեռացայ:

— Պօրիս... հնչեց Նէտէլքա. ժամանակը ուշ է. հիմա պառաւ մայրս կը փնտռէ զիս: Վաղը կարող ենք տեսնուիլ:

Բ.

ԱՆԵՔՍԱՆԴՐ ԲԵՅՔՈՎ

Այն անձը, զոր պիտի պատկերացնենք իր բովանդակ նը՝ կաբագրին ու հոգեբանութեան մէջ մարդկային կերպարանքով ճիւղող մըն էր եւ կը կոչուէր Ալեքսանդր Բեթքով:

Համալսարանաւարտ էր, եւ պետական բարձր պաշտօններ վարելէ ետքը, յաջողած էր Պուրկաղի մանչերու պետական բարձրագոյն վարժարանի տնօրէնութեան պաշտօնը ստանձնել:

Հաղիւ քառասուն եւ հինգ տարու կար: Միջաշառակ, թիկնեղ, ճաղատ ճակատով, ծաղկաւեր դէմքով, խոր ու մեծ աչքե-

րով, թխագոյն եւ լախտ նայուածքով անձ մըն էր: Հակառակ իր անստգիւտ դարգացումին ու բարձր կարողութեան, ոչ սուսեցիչները եւ ոչ ալ աշակերտները սիրած էին զինքը:

Ամուսնացած էր վեց տարի առաջ, սակայն զաւակ ունեցած չէր: Ինքը շարունակ ցաւ կը յայտնէր որ դժբաղդ եղած էր, զաւակ չունենալուն համար: Այս պատճառաւ, չէր ծածկեր իր մտերիմներուն ու բարեկամներուն ըսելու թէ՛ ամուսնութեան եօթներորդ տարին լրանալուն պէս, ապահապողան պիտի պահանջէր եւ կրկին պիտի ամուսնանար:

Ալեքսանդր Բեթքով մտերիմ բարեկամն էր Կէօրկի Լազովի. որ հայրն էր օր. Նէտէլքա Լազովայի: Ամէն գիշեր անոր ապարանքը կ'երթար եւ մինչեւ կէս գիշեր նաբառով ու թղթախաղով կ'անցնէր: Շատ անգամ առանձին կ'երթար եւ կնոջ կ'ըսէր թէ՛ կարեւոր դորձ մ'ունէր:

Կիւնը կը լռէր եւ կը համակերպէր: Գիտէ՛ր... կը հասկնար թէ ամուսինը չէր սիրեր զինքը, կը հասկնար թէ օր մը չէ օր մը պիտի վաճառուէր, ինչպէս սպասուէր մը:

Այսպէս, Ալեքսանդր Բեթքով տակաւ առ տակաւ մտերմացած էր Նէտէլքայի հետ:

Նէտէլքա բնաւ կասկածած չէր որ Ալեքսանդր Բեթքով նենդ միտք մը կը սնուցանէր հանդէպ իր քաղաքավար յարգանքներուն եւ չէր կռահեր թէ ծուղակ մը կը լարուէր իր ոտքերուն տակ: Անոր հետ առանձին շրջագոլեւոր կ'ելնէր, անոր հետ կը նստէր զբօսավայրի մը մէջ սեղանի մը շուրջը: մէկ խօսքով անոր հետ կը խօսէր, կը վիճաբանէր, եւ մինչեւ անգամ «տղամարդերու եւ իգական սեռի փոխ յարաբերութեանց կնճառ հարցին» վրայ կը վիճէին:

Գիշեր մը պարահանդէս կ'օր: Ալեքսանդր Բեթքով պարի տաք ու տենդաւառ գրկախառնումի մը մէջ զգացուց Նէտէլքային որ կը սիրէր զինքը:

Նէտէլքա դողդոջուն ու յուզուած՝ թողուց պարը եւ առանձնացաւ կանանց յատուկ դարգասնեակ մը: Հոն ինկաւ թիկնաթուռի մը մէջ եւ սկսաւ դողդալ:

Այդ միջոցին կամացուկ մը դուռը բացաւ Ալեքսանդր Բեթքով եւ մօտեցաւ Նէտէլքայի:

— Աստուծոյ սիրո՞յն... հեռացէք ասկից, գոչեց Նէտէլքա, որ ընդոտ ոտքի ելած էր ու խռովայոյզ նայուածքով մը իր շուրջը կը նայէր:

Բայց Ալեքսանդր Բեթքով անզուսպ կիրքով մը նետուեցաւ Նէտէլքայի վրայ եւ անոր հոլանի բազուկները պրկելով ջանաց համբուրել:

Նէտէլքա ուժառայառ էր: Երկիւղը, հոգւոյն խռովքը, յուզումն ու խոնջէնքը չթողուցին որ ճիգ մը ընէր ու դուրս նետուէր առանձնարանէն: Մարեւոյ մօտ վիճակով մը ինկաւ

բազմոցին մէկ անկիւնը ու հեծկլտուքը զսպելու համար ձեռքը բերնին դրաւ ու փակելու ջանաց։

— Նէտէլքա... գոչեց Ալեքսանդր Բեթքով, դադրեցուր յուզումդ եւ ինծի մօտիկ ըրէ՛։ Ես մտադրած եմ այս տարի կիւս ձգել... կը հասկնամ։

— Ի՞նչպէս... կիւս ձգե՞լ մտադրած ես, հեղձկաց Նէտէլքա, արցունքոտ աչքերը բանալով. պատճառը...

— Պատճառն այն է որ դաւակ չունեցայ իրմէ։ Մեր ամուսնական օրէնքը, ինչպէս գիտես, կը ներէ որ եօթը տարի ետքը վերստին ամուսնանամ։ Ահա այդ պատճառաւ կ'ուզեմ սր կիւս ըլլալ...

— Ալեքսանդր... հեռացի՛ր, կը կրկնեմ, հեռացի՛ր ասկից որ պատերը չլսեն քու յայտնութիւնդ։ Նէտէլքա մը չէ այն վատը, որ քու խեղճ կնոջդ արիւնը մտնէ։ Գնա՛... ամօթ է... այս արարքդ անգամ մեր պատուոյն դէմ էր։ Գնա՛... թող Աստուած միայն գիտնայ վատութիւնդ։

— Բա՛յց... ցնցուեցաւ Ալեքսանդր Բեթքով։ Ես չպիտի կրնամ քեզմէ զատուիլ, մինչեւ որ...

— Աստուած իմ, Աստուած իմ... մըմնջեց Նէտէլքա։ Հիմա մեզ տեսնողները ի՞նչ պիտի ըսեն։ Այս ի՞նչ անպատուութիւն է որ դուն կը նիւթես մեր ընտանեկան անունին դէմ...

— Երբեք ձեր ընտանեկան պատիւը չարատաւորիք երբ, դուն իմ օրինաւոր կիւս ըլլառ։ Չէ՞ որ օրէնքը կը ներէ որ ես վերստին ամուսնանամ։ Մի՞թէ քու ծնողքդ պիտի մերժեն, երբ ես քու ձեռքդ խնդրեմ։ Ընէ՛, պատիւ չե՞ս համարեք Ալեքսանդր Բեթքովի մը կիւսն ըլլալ։ Երբ դադարաւորով, զարգացումով համասար ենք իրարու, ինչո՞ւ չմիանանք սրտով ու միտով։ Ի՞նչպէս կ'ուզես որ ապրիմ կնոջ մը հետ, որ տգէտ է, եւ հողիով ու միտքով ըթացած վիճակ մը ունի։ Նէտէլքա... խօսքդ կ'ուզեմ կը հասկնամ։

Նէտէլքա, սր ինչպէս ըսինք, տակաւ առ տակաւ սթափած ու աչքերը լայն լայն բանալով դիտած էր դէմը կեցող անձը, զգաց որ հոգին կը ցնցուէր եւ սիրտը սկսած էր տրոփել։ Ան բառ մը չհանեց բերնէն, այլ մեքենաբար ոտքի ելաւ ու Ալեքսանդր Բեթքովին ըսաւ.

— Իսկէ՛... ոտնաձայն մը կայ. թող մեզ չտեսնեն այս ամանձնարանին մէջ։

Ալեքսանդր Բեթքով չհամարձակեցաւ առարկութիւն մը ընել։ Հետեւեցաւ Նէտէլքային, որ պարասրահը մտաւ եւ վախի մը յորձանքին մէջ նետուեցաւ. Ալեքսանդր Բեթքովի հետ գիրք կընդխառն։

Նէտէլքա դիւթուած էր, հմայուած էր, կախարդուած էր եւ կը թողուր որ Ալեքսանդր Բեթքով գաղտադողի համբոյրնե-

քով գրդուէր անոր բարախուսն լանջքը եւ թեւերու սեղմ հպումներով մագնիսացնէր անոր ճապուկ ու նուրբ մարմինը։ Կը պարէ՛ր, անդադար կը պարէ՛ր ու հեշտանքով մը զգլխած, ինքն ալ իր այտերը, իր ճակատն ու իր շրթները կը հպէր զինքը իպնոսացնող անձին այտերուն ու շրթներուն։

Կէս դիշերն անցած էր, Պարահանդէսէն շատերը սկսած էին մեկնիլ։ Նէտէլքա իր ծնողաց հետ կառք մը նստեցաւ եւ «գիշեր բարի» ըսելով Ալեքսանդր Բեթքովի, ուղղակի տուն գնաց։

Երբ ննջանեակը մտաւ, երբ պարահանդէսի հաղուստները հանեց ու դիշերադէստը հագաւ ու ինկաւ իր մահճակալին վրայ, պահ մը տաք պաղ քրտինքներու մէջ մնաց ու զգաց որ ամբողջ մարմինը փուշ փուշ կ'ըլլար։

Իր աչքին պատկերացաւ կիւս մը, որ պիտի ճնախատուէր երեսէ պիտի իյնար ու պիտի վռնատուէր վերջապէս։ Այդ կիւսը թերեւս կը սիրէր իր ամուսինը եւ այդ պատճառաւ օրը քանի մը անգամ անոր տունին տոջեւէն պիտի անցնէր։ Իսկ այդ օրերուն՝ ինքը պիտի ըլլար այդ մարդուն կիւսը, ինքը պիտի ըլլար տան տիրուհին եւ պատուհան մը նստած պիտի դիտէր փողոցէն անցնողները։ Ան ատեն ի՞նչ քարացած սիրտ ունենալու էր, որ տեսնէր այդ անցորդներուն մէջ վռնատուած եւ կամ ամուսնալուծուած կիւսը։

Այս տեսարանը պատկերացաւ իր աչքին ու սոսկումով մը լեցուց զինքը։ Իրեն այնպէս եկաւ որ մահճակալը կը շարժէր եւ ննջարանը դէպի խոր անդունդ մը կ'իջնէր...

Ահա այդ միջոցին էր որ պատուհանէն մարդկային ստուեր մը սարդուեցաւ Նէտէլքայի ննջարանը եւ մօտեցաւ մահճակալին, սրուն մէջ Նէտէլքա խորասուզուած էր ու սոսկալի յիշողութեան մը առջեւ անարեկած կը չարչարուէր։

— Նէտէլքա, ձայնեց մարդկային ստուերը, կամաց ու հեղձուկ ձայնով մը, ե՛ս եմ, Ալեքսանդր Բեթքովն եմ, մի՛ վրախար, արթնցի՛ր...

Նէտէլքա ընդոտտ վար նետուեցաւ մահճակալէն ու խելայեղ վիճակով մը ի՞նչ ընելը չգիտցաւ։

— Չկրցի սիրոյդ հանդուրժել, ըսաւ Ալեքսանդր Բեթքով, Գու համբոյրներդ, քու քաղցր շունչդ, քու արտայայտութիւններդ, քու նայուածքդ դիւ արձանացուցին եւ իսմայի փողոցին մէկ անկիւնը։ Չկրցի յառաջանալ, Եկայ որ խօսքդ լսեմ... եկայ որ մեր միութեան պայմաններուն վրայ խորհրդակցինք... եկայ որ իրարու համար ապրինք եւ այդ կիւսքը սկսի այս նըւիրական դիշերէն... մէկ խօսքով՝ եկայ որ կիւս ըլլաս... ու ամէն բան վերջանայ մեր մէջ։

Նէտէլքա սարսուաց, ինչպէս ծովամոյն անձ մը, որ յանդարձ կը սթափի ու աչքերը կը բանայ։

Ո՛հ... չկրցա՛ւ, չկրցա՛ւ պատասխանել: Ներքին վրդով մը ցնցեց զինքը եւ ստիպել տուաւ որ ան դէպի դուռը ուղղուի անգիտակցաբար:

Այն ատեն, նահապետ Ալեքսանդր Բեթքով բռնուց ու պիտի սեղմու՞մով մը գրկեց Նէտէլքան սւ մահճակալին վրայ դրաւ:

Նէտէլքա աղաչեց... պաղատեցաւ... որ իր պատիւը բարձր պահէ ու սպասէ որ օրինական միջոցներով ամուսնութիւնը կնքուի:

Անօգուտ... Ալեքսանդր Բեթքով դադան կարած, յարձա՛ կեցաւ Նէտէլքայի վրայ եւ յաղեցուց իր կիրքը...

Առտուան լոյսը չծագած, Ալեքսանդր Բեթքով պատուհա՛ նէն վար իջաւ ու մութին մէջ հեռացաւ:

Գ.

ՊՕՐԻՍ ՄԻՐՔՈՎ

Պօրիս Միրքով շատ կանուխ արթնցած էր եւ պանդոկին մէկ անկիւնը շինուած առանձնասենեակին պատուհանէն կը դիտէր հանդիպակաց բլուրի մը կողքերուն վրայ գտնուող միասարկ տունները:

Ան իր աչքը սեւեռած էր ա՛յն չէնքին, ուր կը բնակէին Նէտէլքա Լազովա եւ իր մայրը: Գիտէր թէ Նէտէլքա ամէն առտու. արեւը չծագած, դէպի բլուրին դադաթը կը բարձրանար եւ հօն թաւուտքի մը խորն ընկողմանած՝ ընթերցումներով կը պարապէր:

Ժամը վեցն անցած էր եւ արեւը բուսական բարձրացած, երբ Նէտէլքա երեւցաւ: Պօրիս Միրքով իսկոյն ձորի մը մէջէն բլուրը բարձրացաւ եւ մօտեցաւ Նէտէլքային:

— Պօրիս... դողդաղաց Նէտէլքա: Նստի՛ր սա թաւուտքին տակ, նստի՛ր որ խօսինք: Երէկ գիշերը շատ ուշ էր, ըսելիքս չէի կրնար յայտնել, շիմա ատեն է որ...

Նէտէլքա չկրցաւ շարունակել: Կոկորդը կը սեղմուէր ու զգաց թէ էութիւնը կը ցնցուէր:

Պօրիս Միրքով նստեցաւ Նէտէլքայի մօտ եւ սպասեց որ ան խօսէր:

Սակայն Նէտէլքա լուռ էր: Անոր նայուածքը կը մթննար ու յայտնի էր որ ներքին հոգեկան տառապանք մը կը չարչըր՝ կէր զինքը:

— Ի՞նչ բանի վրայ կը մտածես, հարցուց Պօրիս Միրքով անհամբեր եղանակով մը: Խօսէ՛, մօրիկ պիտի ընեմ:

Նէտէլքա դարձեալ լուռ էր: Անոր աչքերը այս անգամ լեցուեցան եւ կերպարանքը մեռելի դոյն մը առաւ:

— Դադա՛նք մը ունիս, Նէտէլքա, վրայ բերաւ Պօրիս:

— Այո՛... սարսափ Նէտէլքա:

— Կարելի չէ՞ որ յայտնես ինծի:

— Չեմ ուզեր աւելի դժբաղդացնել քեզ. ահա մտածումս:

— Յայտնէ՛... թող աւելի դժբաղդ ըլլամ:

— Մեր սէրը հետեւա՞ք պիտի չունենայ... ահա՛ ըսելիքս:

— Այսի՛նքն...

— Այսինքն կաշուած եմ ուրիշի մը...:

— Դիտե՛մ... կռահած եմ ատիկա: Դուն մօտ օրէն պիտի ամուսնանաս: Դուն երջանիկ պիտի ըլլաս:

Նէտէլքա դողդաղով Պօրիս Միրքովի ձեռքերը իր ձեռքե՛րուն մէջ առաւ եւ մրմնջեց.

— Դեռ վերջնական չէ... այդ պատճառաւ թող այս քաղաքի քը մէկը չիմանայ:

— Տէր Աստուած... ի՞նչ ըսել է՝ «վերջնական չէ» խօսքդ: Մի՛թէ սխալ տեղեկութիւն մը տուած են ինծի, առարկեց Պօրիս:

— Այո՛... հաւատա՛ ինծի...

— Պատճառը... ինչո՞ւ այդ յապաղումը: Արդեօ՞ք անհասկացողութիւններ տեղի ունեցած են ձեր մէջ:

— Անհասկացողութիւններ... ո՛հ, չէ...

— Հապա՛:

— Պարագայի մը բերմամբ է այս յապաղումը:

— Չեմ հասկնա՛ր, Նէտէլքա՛. ինչո՞ւ մաւթ են բացատրուած թիւներդ:

— Պօրիս... այդ մասին ո եւ է հարցում մի՛ ըներ ինծի: Ճակատադրական շրջանի մը մէջ է իմ կեանքս: Աստուած գիտէ թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ դրութիւնս: Ստիպուած եմ լռել... ստիպուած եմ համբերել... որովհետեւ ուրիշ ձոր չէ մնացեր ինծի: Այո՛, միթիւն են բացատրութիւններս... պատճառն ա՛յն է որ յայտնութիւնը պիտի անաբեկէ զիս: Չէ՛... չէ՛, Պօրիս, պիտի չկրնամ ամէն բան ըսել քեզի: Դուն ալ մի՛ հարցնէր: Դեմ... իմ ստուերին մի՛ կապուիր: Դուն թշուառ եղած ես, հետեւաբար մի՛ դառնացներ քու թշուառութիւնդ:

Պօրիս վեր առաւ գլուխը, պիշ պիշ նայուածք մը արձակեց Նէտէլքայի աչքերուն մէջ ու խոր դառնութեամբ մը ըսաւ.

— Նէտէլքա՛... կ'ուզե՞ս որ քու վէրթերդ ըլլամ:

— Անոր պէս արիւն արցո՞ւնք թափելով ապրելու համար, զոչեց Նէտէլքա:

— Այո՛, անոր պէս միայն քու նայուածքներէդ արձակուած քաղցր ճառադայթներովդ, քու ձայնէդ արձագանդուած հնչիւնովդ, քու երջանկութիւնովդ ապրելու համար:

— Սոսկալի՛... սոսկալի է այդ զոհողութիւնդ...

— Ո՛հ... ճշմարիտ սիրոյ համար այս զոհողութիւնը սոսկա-

Աի չէ՛, 'նէտէլքա՛: Դու վէրթէրդ ըլլալը ճակատագիր մըն է ին-
ծի եւ ես այդ ճակատագիրն է որ պիտի կապուիմ: 'նէտէլքա՛...
Երբ դուն կեանքիդ փթթումին մէջ էիր, եւ մեր սէրը քաղցր էր,
անբիծ էր: Ինչպէս լուսոյ ճառագայթը, ինչպէս բիւրեղը, այն
ատեն ի՞նչպէս էր քու հոգին, ի՞նչպէս էր իմ զգացումը, կ'ու-
ղեմ որ ասկից վերջն ալ դուն նո՛յն հոգին ունենաս եւ ես նո՛յն
զգացումը:

— Հապա աստապի՞րդ:

— Կեանքիս երանութիւնը հո՛գ է: Զշմարիտ սիրոյ մէջ տա-
ռապիլը քաղցր յուզում մըն է, որ չի դառնացներ կեանքէ: Երբ
դուն իմ գաղափարական սիրոյս պատկերացումն ըլլաւ, երբ դուն
քու նայուածքդ մոլորայտ նայուածքներու սեւեռեալ, երբ քու
ձայնդ հոգւոյս մէջ արձագանգեալ, ո՛ւր կը մնայ ինծի կեանքի
դառնութիւնը, ո՛ւր կը մնայ ինծի կեանքի տառապանքը:

'նէտէլքա կը դողդաղ, ինչպէս հովէ մը շարժուն տերեւը:
Կը զգար որ սիրտը կը լեցուէր... կը զգար թէ Պօրիս Միրքովի
մէջ մարդ գաղանը չէր խօսողը:

— Պօրի՛ս... գաղափարական մարդուն մէջ տառապանք ըս-
ուած բանը չկա՞յ միթէ, գոչեց 'նէտէլքա:

— Ամենեւի՛ն... հնչեց Պօրիս Միրքովի:

— Մի՞թէ...

— Հաւատա՛... որովհետեւ գաղափարական մարդն է որ յե-
ղափոխութեան կը նուիրուի եւ սիրով կը յառաջանայ դէպի կա-
խողանք: Ինչպէս ամուր է հոգեկան կառուցուածքը գաղափարա-
կան մարդուն մէջ, այնպէս ալ ամուր է հոգեկան կառուցուած-
քը գաղափարական կնոջ մէջ: Երկուքն ալ գերմարդկային նկա-
րագիր մը ունին եւ իրենց սէրը՝ կրքի ու տափանքի արտայայ-
տութիւն մը չէ: Վէրթէր սիրեց, պաշտեց, իր կուռքն ըրաւ
հոգւոյն առջեւ պատկերացուած էակը, բայց այդ սէրը անբիծ,
անարատ եւ մաքուր պահեց իր մէջ: Միեւնոյն է իմ սէրս՝ Մի-
եւնոյն պատկերացումն ես դուն իմ աչքիս հանդէպ... Դուն կըր-
նաս չմօտենալ ինծի... բայց չես կրնար խորտակել իմ էութեանս
մէջ ցոլացող քու պատկերացումդ:

Այսպէս, ժամերով խօսելէ ետքը, Պօրիս Միրքով ոտքի ե-
լաւ ու բաժնուեցաւ 'նէտէլքայէն:

Մանկամարդ աղջիկը մինակ մնաց:

Պահ մը խոր ու թաղծալի մտածումներու մէջ թաղուեցաւ
եւ կարծես թէ ինքզինքը կորսնցուց:

Յիշե՛ց... սոսկումով մը յիշեց երկու ամիս առաջ պարահան-
դէսի մը մէջ Ալեքսանդր Բեթքովի հետ ունեցած սիրային կեան-
քը: Յիշե՛ց... այո՛, յիշեց որ այն գիշերն էր որ իր կեանքը խոր-
տակուեցաւ... Այն գիշերը զգլխուած ու կախարդուած էր ինքը:
Համոզուած էր որ Ալեքսանդր Բեթքով չի կրնար մարդ գաղանն

ըլլալ... պիտի չկրնար իր խոստումը դրժել: Եթէ ինքը ձեռքը
չտար իրեն, անշուշտ ան պիտի կրնար ուրիշի մը հետ ամուս-
նանալ: Ուրեմն, վատութիւն մը չէր իրեն համար անձնատուր
ըլլալ անձի մը, որ օրէնքով կարող էր կիներն արձակել ու վե-
րըստին ամուսնանալու իրաւունք ունենալ:

Յիշե՛ց... առտուան դէմ էր որ ինքզինքը համոզեց ու չի-
մտածեց այլեւս թէ ի՞նչ պիտի ըլլար Ալեքսանդր Բեթքովի դժ-
բաղդ կիներն ու ի՞նչ պիտի ըլլար անոր վիճակը:

Հիմա՞յ... չէ՞ որ դաւակ չունենալուն համար էր որ Ալեք-
սանդր Բեթքով եօթը տարի ետքը ամուսնալուծութիւն կը պա-
հանջէր: Ահա՛ 'նէտէլքա կը զգար թէ Ալեքսանդր Բեթքովի փա-
փաքը կ'իրագործուէր, որովհետեւ յիշ էր... յիշ էր երկու ամի-
սէ ի վեր:

Եւ որովհետեւ եօթը տարին լրանալու համար դեռ քանի մը
ամիսներ պէտք է անցնէին, Ալեքսանդր Բեթքով շարունակ ձեռ-
ձեղուամներու կուտար պաշտօնական գործողութիւնը եւ «ժամա-
նակ կայ» ըսելով կը յետաձգէր ապահովանի իրաւունքը:

'նէտէլքա այս պարագան չկրցաւ Պօրիսին յայտնել:

Ուստի անոր մեկնումէն ետքը, չարչարուած ու ընկճուած
վիճակով մը ոտքի ելաւ ու տուն գնաց:

Գալով Պօրիս Միրքովին, անիկա պանդոկին մէկ անկիւնը
չինուած տառնձնարանի մը մէջ նստած, հետեւեալ նամակը գը-
րեց 'նէտէլքային:

«Սիրելիդ իմ,

«Կը մեկնիմ... բայց Առտուած գիտէ թէ ո՛ւր պիտի մեկնիմ:
Անիկա ըրի, որ իմ թշուառութիւնս չդառնացնէ քու գողարիկ-
հոգիդ: Թէեւ ուղեցի քու վէրթէրդ ըլլալ, սակայն քու ամու-
սինդ Ալպէր մը չէ:

«Մնաս բարով, 'նէտէլքա՛»:

Պօրիս

'նէտէլքա երբ գնչու տղու մը ձեռքով զրկուած այս երկ-
տողը ստացաւ ու կարդաց մէկէն հոգին լեցուեցաւ ու սկսաւ
արտասուել: Ինքը կը զգար թէ նախկին հարազատ ու փթթուն
սէրը արթնցած էր իր մէջ: Կը զգար թէ ինքը Շարլօթ մըն էր
ու պէտք ունէր իր սրտին կապուած տեսնել վէրթէր մը:

Աւա՛ղ, այդ սէրն էր որ կը խորտակուէր իր մէջ, այդ
սէրն էր որ մոխրակոյտի մը տակ պիտի թաղուէր:

Ինքը կապուած էր Ալեքսանդր Բեթքովի մը, որ իր տկա-
րութենէն օգտուելով գերի ըրած էր զինքը:

Ո՛հ, եթէ Ալեքսանդր Բեթքովն ալ գրգէր, եթէ ան ալ վա-
տաբար խոստմնադանց ըլլար ու լքէր զինքը, այն ատեն ի՞նչ
պիտի ըլլար իր վիճակը:

Լացա՛ւ, հեծկլո՛ց ու գղջա՛ց որ մոլեգնած սիրոյ մը հան-
դէպ անձնատուր եղած էր եւ իր կուսական կեանքը խորտակած
էր ինքն իր ձեռքով:

Երկու օր անցած էր, ահա՛ առաւօտ մը կառք մը կեցաւ
այն բնակարանին առջեւ, ուր կը բնակէին Նէտէլքա եւ իր
մայրը:

Նէտէլքան պատուհանը նստած էր: Կառքին մէջէն անձ մը
դուրս նետուեցաւ եւ դրան չչակը հնչեցուց:

Այդ անձը Պօրիս Միրքովն էր:

Նէտէլքա ուրախութեամբ վար վազեց ու դուռը բացաւ:

— Հակառակ մեր որոշումին, ստիպուեցայ վերջին անգամս
ըլլալով քու ձեռքէ սեղմել ու այնպէս մեկնիլ, ըսաւ Պօրիս
Միրքով խռովաւորաբար ձայնով մը: Կը ներես անշուշտ, այնպէս
չէ՞:

— Վերջին անգամս ըլլալով՝ կըսես, ընդհատեց Նէտէլքան՝
երիտասարդին ձեռքերը բռնած: Ինչո՞ւ համար. ի՞նչու համար է
այդ խօսքդ:

— Մի՛ հարցնէր: Պատճառը գրած էի, կարծեմ: Չէի ու-
զեր որ դուն տանջուիս, չէի ուզեր որ դուն դէմս ելած ժամա-
նակ խռովուած վիճակ մ'առնէիր: Բու ամուսնութենէդ ետքը՝
իմ ուրուանկարս անգամ չէի ուզեր որ քու աչքիդ պատկերուէր:
Ո՛հ, Նէտէլքա՛. այն արտակարգ սէրը զոր ես էութեանս մէջ
ունիմ, մարդիկ չպիտի հասկնան ու դուն պիտի դատաւիտ-
ւիս եթէ այդ սիրոյս կապուիս: Որովհետեւ, երբ մեր նայուածք-
ները ճառագայթ մը արձակեն իրարու աչքերու մէջ, երբ մեր
ձայնը դողդաղ ու արձագանքուի, երբ մեր կերպարանքին վրայ
սիրոյ հրդեհը բոցավառի, մէկ խօսքով՝ երբ ընկերական կեան-
քի պայմանը ծանրանայ քու վրադ, այն առեւն ստիպուած պի-
տի ըլլաս խռտափելու ինչ: Ես այդ օրը, այդ ժամը, այդ վայր-
կեանքը տեսնել չեմ ուզեր: Ո՛րհնէս այն ատեն պիտի չտառապիմ
եւ, բայց անկից ետքն է որ քու լքումդ պիտի տառապեցնէ զիս:

— Ո՛չ, ո՛չ, յաւիտեան ո՛չ, միտեց Նէտէլքա: Բու հոգիդ
կապէ իմ հոգւոյս, քու սիրտդ միացուր իմ սրտիս, քու սէրդ
խառնէ իմ սիրոյս: Ես ա՛յս կ'ուզեմ, ես ա՛յս կը բաղձամ: Մի,
հեռանաւ իմ նայուածքներէս. մի՛ հեռանաւ իմ ձայնիս արձա-
գանքէն: Ես դիտեմ որ քու հոգիդ մաքուր է, քու սիրտդ ան-
բիծ է եւ քու սէրդ լուսոյ ճառագայթ մըն է:

— Ա՛խ, Նէտէլքա՛, ոչ աշխարհը քու հասկցած աշխարհդ
է եւ ոչ ալ մարդիկ քու հասկցած մարդիկդ են, Էսի թէ ընկե-
րային օրէնքը պիտի հարկադրէ քեզ որ ակամայ լքիս զիս, իմ
նայուածքներէս խռտափիս ու միայն առանձնութեանդ մէջ դէմդ
ունենամ իմ պատկերս: Չի բաւեր որ հոգիս մաքուր ըլլայ, չի
բաւեր որ իմ սիրտս անբիծ ըլլայ չի բաւեր որ իմ սէրս լու-
սոյ ճառագայթ մը ըլլայ: Աշխարհը մթին անկիւններ ունի, ու

մարդիկ այդ մթին անկիւններուն մէջ է որ պիտի նիւթեն ի-
րենց ստորնութիւնը: Բամբասա՛նք այո՛, բամբասա՛նք կայ որ
քու երջանկութիւնդ, քու ամուսնական միութիւնդ, քու կեանքդ
պիտի խռովէ: Եւ դուն, Նէտէլքա, ի՞նչպէս կ'ուզես որ քեզ
պաշտով, քեզ իր հոգւոյն կուռքն ընող Պօրիսդ հանդուրժէ որ
դուն խճճանքի առարկայ ըլլաս ու նախատինքի, նեղ բար-
քանջանքներու ներքեւ մնաս: Պէտք էր որ հեռանայի ու քու
առանձնութեանդ մէջ միայն պատկերուէի լուսոյ ճառագայթի
մը մէջ: Հիմա վերջին «մնաս բարովս» ըսելու եկայ: Հիմա նայէ
աչքերուս մէջ, որ քու հրեշտակային պատկերդ անկից անցնի
հոգւոյս խորը: Տո՛ւր քու դողդոջուն ձեռքդ ինձի, որ քու էութե-
նէդ անցած սարսուռներդ սէրս աւելի բերեղացնեն ու զգա-
ցումներս նուիրադործեն: Հեռու պիտի ըլլանք, բայց ո՛չ սրտով:
Դուն իմ աչքիս պիտի պատկերանաս բոլոր երեւակայութիւն-
ներուս մէջ, իսկ ես քու աչքիդ պիտի պատկերանամ քու բոլոր
երջանկութեանդ վայրկեաններուն:

Ու Պօրիս Միրքով դողդոջ ձեռներով սեղմեց Նէտէլքայի
ձեռքերը ու բաժնուեցաւ անկից:

Դ.

Մ Ա Ն Կ Ի Կ Ը

Ամիսներ սահա՛ծ էին:

Նէտէլքա Լազովա Վագոյ որ իր յղութիւնը կամաց կամաց
երեւան պիտի ելնէր: Ծնողքը տեղեկութիւն չունէին, հետեւա-
քար այդ կարգի արարք մը մեծ անպատուութիւն մը պիտի հա-
մարէին:

Ուստի, յղութեան երրորդ ամսուան մէջ, փափաք յայտնեց
որ Դերմանիա մեկնի եւ հոն բարձրագոյն դասընթացքի հետեւի:

Դերմանիոյ մէկ քաղաքին մէջ զաւակ մը ունեցաւ եւ զա-
նի յանձնեց ընտանիքի մը խնամոց ու կրկին վերադարձաւ իր
հայրենիքը:

Մանկան ծնունդը գաղտնի պահելու համար մեծ գումար մը
խոստացած էր գերման ընտանիքի մը, եւ միեւնոյն առեւն,
յանձն տուած էր որ ամէն ամիս երկու հարիւր յիսուս մարքի
գումար մըն ալ զրկէ:

Նէտէլքա իր դրամական յանձնառութիւնները կանոնաւոր
կերպով կը կատարէր եւ անհամբեր կը սպասէր որ Ալեքսանդր
Բեթքով ամուսնալուծման պաշտօնական գործողութիւնները կա-
տարիլէ ետքը, խնդրէ իր ձեռքը եւ վերջացնէ ամէն բան:

Ի դուրս ամիսներ տաբի յաջորդեցին, սակայն Ալեքսանդր
Բեթքով ոչ միայն ամուսնալուծման պաշտօնական գործողութիւն-

նը կատարել չէր ջանար, այլ օր ըստ օրէ ոտքը կը քաշէր իր բնեց տունէն եւ միշտ կաշխատէր որ Նէտէլքային հետ տեսակցելէ խուսափի:

Նէտէլքա մայրական անդուստի գործովանքով մը եւ լեանդադատանքով մը կը խօսէր իր մանկան վրայ: Գերման ընտանիքին կողմէ զրկուած նամակներն ու լուսանկարները կուտար Ալեքսանդր Բեթքովին որ անոր հայրական ղեացումները յուզէ եւ ինքն ալ նոյն կարօտը, նոյն սէրն ունենայ: Այս բոլորը պաղ վերաբերմունքի մը առարկայ կը դառնային, որովհետեւ Ալեքսանդր Բեթքով զանոնք ոչ կարգաւ կ'ուզէր եւ ոչ ալ այդ մանկական լուսանկարները տեսնել կը փափաքէր:

Այսպէս թէ այնպէս, երկու տարիներ անցան: Նէտէլքայի ծնողքը համոզուած էին որ Ալեքսանդր Բեթքով ուշ կամ կանոնաւ ամուսնալուծման գործողութիւնը կատարելով իրենց աղջկան հետ պիտի ամուսնանար: Այս մտածումն ունեցած էին, որովհետեւ իրենց աղջկան շարժումներուն մէջ սիրոյ ձգտում մը կը նշմարէին, եւ յետոյ կը տեսնէին որ ան ոչ մէկուն իր ձեռքը տալ կ'ուզէր: Եթէ կար ահա որ դադարէր մը, ատիկա մանկան ծնունդն էր:

Հոս, հարեւանցի կերպով պատմենք թէ Նէտէլքա ե՞րբ իր մօրը յայտնեց մահական գոյութիւնը, եւ ի լուր այդ ամօթալի յայտնութեան ի՞նչ եղաւ այդ հիւանդկախ կիներ:

Տիկին Կէօրկի Լադովա քերմուկէն վերադարձաւ թէ չէ, կիսամեռ վիճակի մը մէջ անկողին ինկաւ: Իր փափաքն էր որ աչքովը տեսնէ իր աղջկան ամուսնական միութիւնը ու մեռնի: Հետեւաբար առտու մը, երբ մինակ մնաց իր սիրական աղջկան հետ, դողդալով իր բաղմոցին քով նստեցուց Նէտէլքան ու հեղձուկ ձայնով մը պաղատեց.

— Նէտէլքա, աղջիկս, ես կը զգամ թէ օրերս համրուած եմ եւ այս հիւանդութենէս պիտի չազատիմ: Հօրդ հետ խօսեցայ եւ որոշեցինք որ չմերժենք Քրուժ Մանօլովի խնդրանքը: Տարի մըն է որ քու ձեռքդ կը խնդրէ եւ մենք չենք կրնար պատասխան մը տալ: Բայց նախ քան Քրուժ Մանօլովին խօսք տալը, մենք մտածեցինք առ մեր բարեկամ Ալեքսանդր Բեթքովին քերանը փնտռել: Աս ու ան մեզի կըսեն թէ Ալեքսանդր Բեթքովի նպատակն է ամուսնալուծում մը ձեռք բերել եւ ապա քեզ իրեն կնութեան ուղել:

Նէտէլքա մահու չափ տոգունեցաւ: Բայց հաւանութիւն տուաւ որ այդ առաջարկը ծնողքին կողմէ ըլլար: Ատով Ալեքսանդր Բեթքովին ամբողջ մտադրութիւնը երեւան պիտի գար:

Տիկին Լադովա օպասուհի մը զրկեց եւ այցաքարտով մը հրաւիրեց Ալեքսանդր Բեթքովը:

Նէտէլքա տունէն բացակայ եղաւ:

— Պարոն Բեթքով, կը ներէք որ այսպէս անժամանակ կերպով անհանգիստ ըրի ձեզ, ըսաւ Նէտէլքայի մայրը, Թէեւ ըսելիքս ամուսնոյս վերապահուած ըսելիք մըն է, սակայն ինք հաղիւ մէկ շաբաթէն պիտի վերադառնայ Սօֆիայէն: Մեր փափաքն է որ դուք աւելի սերտ եւ աւելի ջերմ սիրով մը կապուելք մեր ընտանիքին: Արդեօք ձեր փափաքն ալ այս կրնա՞յ ըլլալ:

— Ի՞նչպէս, պարզ խօսեցէք, տիկին, շննաց Ալեքսանդր Բեթքով, բոլորովին չհասկնալ ձեւացնելով:

— Այո, պարզ պիտի խօսիմ: Մեր նպատակն է աղջիկնիս ձեզ կնութեան տալ, ա՛յն պարագային երբ դուք ձեր կինը ձեռքէք եւ վերստին ամուսնանալու իրաւունք ստանաք:

— Թերեւս Նէտէլքայի միտքը այդ է, բայց ապագան գիտէ, հիմակ ու հիմա բան մը չեմ կրնար ըսել:

Երբ տիկին Լադովա իր աղջկան յայտնեց Ալեքսանդր Բեթքովի մերժումը, Նէտէլքա սարսափած՝ մօրը գիրկը նետուեցաւ ու անոր իմացուց թէ ինքը յղի էր եւ թէ Ալեքսանդր Բեթքով ստիպուած էր զինքը կնութեան առնել:

Ահա Նէտէլքայի այս դարհուրելի խոստովանութենէն ետքն էր որ թշուառ կինը կաթուածահար եղաւ:

Արդ, ինչպէս ըսինք, Ալեքսանդր Բեթքով ամէն ջանք կը թափէր, ամէն հնարք ի գօրծ կը դնէր որ իր օձիքը Նէտէլքայէն ազատէր:

Բայց, ի՞նչ ընէր որ մանկիկ մը կար, որ երկու տարու եղած էր. ի՞նչպէս ազատէր անկից:

Առտու մը, երբ վարժարանի տնօրէնութեան յատկացուած սենեակին բաղմոցին մէկ աշկիւնը ընկողմանած թերթ կը կարդար, Նէտէլքա կամաց մը դուռը բացաւ եւ պահ մը վարանոտ շարժումով մը՝ չհամարձակեցաւ մօտենալ: Անոր ճակատը քրտինք մը պատած էր ու սիրտը չափազանց կը տրոփէր:

Նէտէլքա դիտեց այդ մարդը: Դիտեց, այո՛, եւ աչքի առջեւ բերաւ այն գիշերը, երբ մաղցելով իր պատուհանը բարձրացած եւ իր ննջարանը մտած էր: Յիշեց անոր սիրային խօստումները, յիշեց տնօր խօսքերը:

Եւ երբ զգաց որ ոտքերը կը կթոտէին, զգաց որ ամբողջ մարմինը կ'ընդարմանար եւ ուժը կը պակսէր իրեն քայլ մը յառաջանալու, ինկաւ աթոռի մը վրայ ու ջանաց իր հեծկտուքը զսպել:

Այն ատեն ոտքի չշուկը սթափեցուց Ալեքսանդր Բեթքովը, որ ընկողմանած տնդէն վեր ելաւ, եւ

— Բարի եկաք, օրիորդ Նէտէլքա, ըսաւ:

(259-59)
259-2002

— Ալեքսանդր, հիմա ա՞յդ ձեռով պիտի խօսիս ինձ հետ. ճշեց նետելքա:

— Ի՞նչ ձեռով կ'ուզէիր որ խօսիմ:

— Ինչ ձեռով կ'ուզես, ան ձեռով խօսէ, միշտակ թէ...

— Միշտակ թէ՞...

— Վերջ մը տանք այս կեանքին ըսել կ'ուզեմ:

— Ո՞վ քու ձեռքդ բռնած է. կրնաս վերջ մը տալ այս կեանքին:

— Ի՞նչպէս:

— Դուք մտածէ այդ «ինչպէս» ը. հնչեց Ալեքսանդր Բեթ-քով, քիչ մը սրտնեղած շարժումով մը: Եւ թէ՛ օր. նետելքա, քեզի բան մը ըսե՛մ:

— Ըսէ՛, ճշեց նետելքա, որ մեքենաբար տեղէն վեր ցատկեց ու մօտեցաւ Ալեքսանդր Բեթքովին. ըսէ՛...

— Ըսելիքս սա է թէ՛ պէտք է ամէն յարաբերութիւն խղուի մեր մէջ, պոռթկաց Ալեքսանդր Բեթքով կտրուկ ու անվերապա՝ չնշտով մը:

Նետելքա կեցած տեղը դաշտաբացաւ, ցնցուեցաւ ու դողդեղալով կրթնեցաւ պատին: Արիւնը գլուխը խուժած էր ու կը զգար թէ տախտակամածը իր ոտքերուն տակ կը փլէր ու ինքը խաւարային անդունդի մը մէջ կ'իջնէր: Անոր շրթունքները պրկուեցան՝ կաս կապոյտ եղած, անոր աչքերը ձեղքուեցան կոպերուն տակ, ինչպէս խելադարի մը աչքերը. անոր ձակտէն տենդալառ քրտինք մը սկսաւ յորդել եւ լանջքը կ'ուռէր. ինչ պէս ալեկոծեալ ծով մը:

— Ա՛յդ է, միակ միջոցը այդ է, կրկնեց Ալեքսանդր Բեթքով, նենգաւոր նայուածք մը արձակելով նետելքային վրայ: Պէտք է ամէն յարաբերութիւն խղուի մեր մէջ, որ կարենանք վերջ մը տալ այս ձանձրացուցիչ կեանքին: Եւ ասիկա դժուար չէ ոչ ձեզի եւ ոչ ալ ինծի համար: Դուք հարուստ գերդաստան մը ունիք, բարձր դասու մը կը պատկանիք ու զարգացեալ ուսում մը առած էք: Շուտով կը գտնուի մէկը, որ ձեր ձեռքն ուղէ, եւ ահա ամէն բան կը մոռցուի կ'երթայ: Այդ մասին ալ խորհած եմ եւ ձեր ձեռքը խնդրող երկտասարդն ալ պատրաստ է:

— Թշուառակա՛ն, թշուառակա՛ն, գոչեց նետելքա, գերմարդկային ճիգ մը ընելով ինքն իր վրայ: Ըսէ՛, ըսէ՛:

Եթէ պիտի լռեմ, այն ատեն ի՞նչ ընելու եկար եւ ի՞նչ կ'ուզես ինչ, քրթմնջաց Ալեքսանդր Բեթքով՝ անտարբեր եւ քիչ մըն ալ տնարդական չնշտ մը դնելով իր ձայնին մէջ:

— Թշուառակա՛ն, կրկնեց նետելքա խոր դայրոյթով մը:

դուք իմ արիւնս մտնելէ ետքը, մի՞թէ այդ ստորին պատասխանը պիտի տայիք ինծի:

— Ձեր արիւնը մտնել, քրթմնաց Ալեքսանդր Բեթքով՝ դիւային ծիծաղ մը պատկերացնելով իր անպատկառ կերպարանքին վրայ: Ի՞նչ կայ, ի՞նչ եղաւ: Հրազէնս կուրծքի՞դ ուղղեցի, որ ձեր արիւնը մտայ: Ժամանակն այդպէս բերաւ: Կեանք մըն էր ատիկա ինծի եւ ձեզի համար, ատիկա անցաւ: Անոր ետեւէն իշխալը յիմարութիւն կըլլայ, որովհետեւ այդ կեանքը խաբուսիկ երեւոյթ մը պիտի դառնայ: Ըսի ձեզ, բնաւ մի՛ մտածէք թէ վաղը ձակատաղերնիդ ի՞նչ պիտի վերապահէ ձեր կեանքին: Դուք շուտով պիտի համոզուիք որ հարստութիւնն ամէն բան կարող է ծածկել: Միամիտ էիք, երբ կարծեցիք թէ տղամարդուն խօսքը յեղյոյնդ կ'է: Ո՛չ այդպէս: Եթէ միամիտ եղաք վաղանցիկ սիրոյ հովուերգութեան մը մէջ, միամիտ մի՛ ըլլաք դոնէ ձեր ասպագայ ամուսնական կեանքին համար:

Ալեքսանդր Բեթքովի այս ստորին ու լպիրշ խօսքերը հալած հրկաթի կաթիլներու պէս նետելքայի սրտին մէջ կը խորասուզէին ու անոր ցնցուած էութիւնը կը գալարէին:

Որո՞ւ դէմ կը գտնուէր, ո՞վ էր իրեն հետ խօսողը, ո՞ւր մտած էր ինք, չէր գիտեր, չէր հասկնար, չէր կրնար մտաբերել:

— Կեանքը, օր. նետելքա, գիտնալու էք որ ասանկ վաղանցիկ հովուերգութիւններ ունի, վրայ բերաւ Ալեքսանդր Բեթքով, որ այս անգամ տեղէն վեր ելնելով սենեակին մէկ անկիւնէն միւսը ման ազատ էր գալ: Բայց հովուերգութիւնը հովուերգութիւն է ու ան պէտք չէ դառնացնէ մեր հոգին, եթէ խաբուսիկ երեւոյթ մը դառնայ:

— Ի՞նչ կ'ըսէք, ի՞նչեր կ'ըսէք, ճշեց նետելքա, կատաղի շարժումով մը Ալեքսանդր Բեթքովի մօտենալով:

— Ինչո՞ւ չէք հասկնար. հովուերգութեան խաբուսիկ բան մը ըլլալուն վրայ կը խօսիմ:

— Վա՛ւ, ի՞նչպէս հովուերգութիւն անունը կուտաք այն կեանքին, զոր պատուոյ խոստումներով սկսաք, հեղձկաց նետելքա:

— Բո՛ւր հովուերգութիւնները պատուոյ խոստումներով կը սկսին, բայց անձայն անշուշտ կը վերջանան: Այդ վայր, կեանք գիտնալու էք որ ուրիշ կերպով չկրնար «կախի»: Այո՛, քիրեցինք զիրար: Դուք երջանիկ ըրիք զիս: Այս բոլորը կը խոստովանիմ, սակա՛յն...

— Սակա՞յն, պոռաց նետելքա:

— Անցաւ այդ սէրը, նաեւ անցաւ ինծի համար այդ կեանքը: Դեռ մեր ամուսնական միութիւնը չկ'ընտան, գիտնա՛

լու էք որ ես զգացի թէ միասին պիտի չկրնայինք ապրիլ։ Պատճառը մի՛ հարցնէք։ Միայն թէ զլիսաւոր պատճառ մը եթէ կայ, ատիկա իմ յեղյեղուկ նկարագիրս է։ Ես չեմ ուզեր ունենալ կին մը, որ իմ կամքիս վրայ իշխէ եւ պարտադրէ զիս, որ իր քայլերուն հետեւիմ, եւ պատուաւոր նկատուիմ՝ միմիայն իրեն պատկանելու համար։ Ի՛մ այսօրուան կինս պարզ պատուաւոր հիմըն է, բայց դուք այդ կերպով պիտի չուզէք ապրիլ ինձ հետ։ Դուք ընկերային օրէնքը դործադրել պիտի պարտադրէք եւ պիտի կաշկանդէք իմ ձեռներս, պիտի խլէք իմ ազատութիւնս։ Տեսէ՛ք, քիչ առաջ համարձակութիւն ունեցաք երեսիս «Թշուառական եւ վատ» անունները տալու։ Պատճառը. որովհետեւ սիրային կեանք մը տուած էիք ինձի եւ ժամանակ մը հոմանուն հիս եղած էիք։

— Հոմանունի՞դ, ո՞վ. ես ձեր հոմանունին, ժխտեց նէտէլքա ու ահաբեկուած շարժումով մը ետ ետ գնաց։

— Հարկա՛ւ. մի՛թէ հոմանունիս չէի՞ք։ Ուրեմն ի՞նչ անուն կրնամ տալ ձեզ, երբ օրինաւոր կինս չէիք, երբ ընկերային օրէնքի համաձայն, դուք իմ անկողնոյս չէիք կրնար մօտենալ եւ տակաւին օր. նէտէլքա Լադովա էիք եւ ոչ թէ տիկին Բեթքով։

Նէտէլքա ընկճուեցաւ ու սրտէն զարնուած վերաւոր եղնիկի մը պէս ինկաւ թիկնաթուրի մը վրայ։ Հեծկտուքը պոռթկաց դուրս իր կոկորդէն, ու բոլոր մարմնովը սկսաւ գալարուիլ։

— Ո՛հ, ո՛հ, թշուառական, ո՛հ, ժխտեց նորէն տարաբաղդ նէտէլքան, ես ձեր հոմանունին չէի, ես այդպէս չէի հասկնար մեր կեանքը։ Դուք պատուաւոր մարդ մըն էիք իմ դէմս, դուք զարգացած ու բարձր կարողութեան տէր անձնաւորութեան մըն էիք։ Դուք փողոցային ստահակ մը չէիք, որ կարող է խաբել, կարող է ստել, կարող է գողնալ։

— Հա՛, հա՛, հա՛, խնդաց Ալեքսանդր Բեթքով։ Ուրեմն դուք հրեշտակային կեանք անունը պիտի տաք մեր անցուցած խաբուսիկ կեանքին, այնպէս չէ՞։ Ըսել կ'ուզէք թէ խաբուած էք։

— Ստահակէ մը աւելի ստորին պիտի կոչեմ ձեզ, եթէ իմ արիւնս մտնալէդ ետքն ալ չըսէք ինձի թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր մանկան ճակատագիրը, ճչեց նէտէլքա խորխոր ու խիստ ձայնով մը։

— Մանկան ճակատագիր՞ը։

— Այո՛, մանկան ճակատագիրը։

— Խնդիրը թող մանկան ճակատագրին մնայ։ Ատիկա գաղտնիք մըն է այնպէս չէ՞։

Աստուծոյ առջեւ գաղտնիք մը չէ։

— Գիտեմ, Աստուծոյ առջեւ գաղտնիք մը չէ, կրկնեց Ա-

լեքսանդր Բեթքով ու պահ մը խորատուզուեցաւ բազմոցին մէկ անկիւնը։ Յետոյ սիկար մը ծխեց։

— Ըսէ՛, յայտնէ՛, մի՛ լռեր, պոռաց նէտէլքա։ Դուք վատ եղաք իմ կեանքիս դէմ. դուք վատ եղաք ձեր խոստումներուն մէջ, բայց վատ մի ըլլաք անմեղ մանկան մը դէմ որ երկու տարեկան եղաւ եւ այսօր իր հայրը ճանչնալու իրաւունքն ունի։

— Այդ մանուկը պէտք է անյայտ ըլլայ, ըսաւ Ալեքսանդր Բեթքով ծանր ու հաստատ ձայնով մը։

— Անյայտ ըլլայ, ճչեց նէտէլքա. բայց ի՞նչպէս անյայտ ըլլայ, ի՞նչպէս կ'ուզէք որ անյայտ ըլլայ։

— Կաթիլ մը թոյն բաւական է։

— Կաթիլ մը թոյն։

— Այո՛։

— Սո՛ւստ հնչեց նէտէլքա։ Ալ մի խօսիր։ Վատութիւնդ հասկցայ։ Լռէ որ մէկը չիմանայ քու ոճրագործութիւնդ։ Լռէ, դուք Ալեքսանդր Բեթքով չեմ, դուք Պուլկար մը չեմ, դուք համալսարանէ ելած անձ մը չեմ, այլ փողոցային ստահակ մըն եւ որ ամէն չարիք կարող է նիւթել։ Թոյն հա՛։ Որո՞ւ կ'ուզես տալ այդ թոյնը։ Չէ՞ որ քու զաւակդ է. չէ՞ որ դուք կեանք տուիր անոր։ Ըսէ, կաթիլ մը թոյնդ որո՞ւ է որ կը պատրաստես եւ որո՞ւ ձեռքով է որ մանկանդ տալ կ'առաջարկես։ Ինձի՞ կ'ըսես, ինձի կ'առաջարկես, այնպէս չէ՞։ Ես որ անոր կարօտով մաշուած եմ, ես որ գիշերներս անոր տեսիլքովն ապրած եմ, ի՞նչպէս հրէջ մը պիտի ըլլամ որ քու չրթներէդ բաղկացած թոյնի կաթիլը անոր բերանը լեցնեմ։ Ըսէ, Ալեքսանդր, ըսէ ինձի, դուք անոր հայրը չե՞ս միթէ։

— Հա՞յրը, երբէ՛ք։

— Հապա՞։

— Պատահական ծնունդ մը ըլլալուն, ան իրաւունք չունի հայրը փնտռելու։

— Ի՞նչպէս թէ պատահական ծնունդ։ Մի՛թէ դուք չէիք անոր կեանք տուողը։

— Կրնայ կասկածելի ըլլալ, քրթմնջեց Ալեքսանդր Բեթքով, բերանն ու չրթունքները ծամածռելով։

— Կրնայ կասկածելի՞ ըլլալ, ընդհատեց նէտէլքա, երկու ձեռքերը գլխուն զարնելով։ Նախ Աստուծոյդ, ապա խղճիդ առջեւ գտնուէ ու այնպէս խօսէ. Ալեքսանդր։

— Բառեր են ատոնք, եւ ոչ թէ ճշմարիտ խօսք։ Աստուած ու խիղճը գործ չունին ատանկ պարագաներու մէջ։ Դուք ի՞նչ պէս կ'ուզես որ ես հաւատամ քեզի ու ընդունիմ որ մէջտեղ նետուած մանկիկ մը միայն իմ արիւնս կը կրէ, ի՞նչպէս կ'ուզես որ ես հաւատք ընծայեմ քեզի պէս աղջկան մը, որ գաղտ-

նի կերպով ինծի հետ ապրեցաւ, եւ կրնար ապրիլ նաեւ ուրիշի մը հետ: Աստուծո՞յս թէ խղճի՞ս դիմելու եմ որ ստուգեմ ճշմարտութիւնը:

— Ուրեմն կ'ուրանա՞ս թէ մանկիկը քուկդ է եւ դուն եսանոր օրինաւոր հայրը:

— Պա՛հ, ի՞նչէն կ'ըլլայ որ օրինաւոր հայրը ըլլամ մանկան մը, որուն մայրն ալ արդէն օրինաւոր մայր մը չէ:

— Զգացողմ, զգացում չունի՞ս դուն միթէ:

— Ըսի թէ խօսքեր են ասոնք, հետեւաբար պէտք է փակնք այս խնդիրը ու խզենք մեր յարաբերութիւնը: Մեր երկուքին ճակատադիրը պիտի չկրնար համընթաց յառաջանալ, քանի որ դուն սէրը հասկցած չես, քանի որ պատուոյ խօսքը կ'ընես ինծի ու կը հաւատաս թէ հաճոյքը կրնայ կանգ առնել խղճի չար չըրկումի մը առջեւ: Գնա, գնա մանկիկիդ քով. եթէ չես սոսկար ընկերային անողոք օրէնքներէն, եթէ ականջներդ պիտի կրնան փակել քու արարքդ այսպանող ձայներու հանդէպ: Գնա եւ լաչակը գլուխդ առ եւ յայտնէ ամէնուն թէ խարուած ես եղեր եւ իբր պատիժ մէկ անփորձութեանդ այդ մեղապարտ յարաբերութեանդ ծնունդն ունեցած ես: Այն ատեն ես չեմ որ պիտի ծաղրուիմ, ես չեմ որ բտմբասանքներու առարկայ պիտի դառնամ, ես չեմ որ ընտանեկան յարկերու տակ մտնելու պիտի ամչեամ: Մարդկային ընկերութիւնը ոչ մէկ խօսք ունի ինծի համար: Ընդհակառակը բոլոր յանցանքը քեզի պիտի վերադրեն ու ստիճաններդ ինկած մանկիկդ պիտի լքեն ու անոր «ընկեցիկ» անունը պիտի տան:

— Ընկեցիկ... ո՞հ, Աստուած իմ, ընկեցիկ անունը պիտի տան եղբարքդ մանկանս, որուն հայրը դուն ես, իսկ մայրը խարուած Նէտէլքա մը, այնպէս չէ՞, հեծկտաց մանկամարդ աղջիկը:

Ալեքսանդր Բեթքով նորէն ատքի ելաւ ու ձեռքերը տափախն դրպանը դրած յառաջացաւ մինչեւ պատուհանը: Հոն, պատուհանին առջեւ կեցաւ եւ կռնակը դարձուց Նէտէլքային, որ կ'ընտան ոտքերով մօտեցած էր իրեն ու ծունկի եկած:

— Ալեքսանդր, Ալեքսանդր, կը զաղաւթիմ, հեծկտաց Նէտէլքա խղղուած ու սրտակեղծ ձայնով մը, լքէ զիս, վաճառէ զիս, իրաւունք ունիս, բայց մի թողուր որ մեր մանկան «ընկեցիկ» անունը տան: Բուկդ է. Ալեքսանդր, քու զաւակդ է ան: Մի թողուր որ անիծէ քեզ, մի թողուր որ ան ստահակ մը դառնայ եւ փողոցային կեանք մը վարէ: Բուկդ է, քուկդ է ան:

— Լուէ, ախմար, ատանկ խօսք չեմ ուղեր, սաստեց Ալեքսանդր Բեթքով եւ անարգալից ձեւով մէկդի հրմշտկեց Նէտէլքան: Ես զաւակ չունիմ: Գերմանիոյ մէջ ծնած ընկեցիկ մը

տունս առնելով անոր «զաւակ» անունը չեմ կրնար տալ:

Նէտէլքա յանկարծ ինքնիւր մէջ դալարուեցաւ, ինչպէս զոհ մը, որ ոճրագործի մը դաշոյնի հարուածէն կը ճողոպրի, առնական կեցուածք մը ունեցաւ ու աչքերու ահաւոր փայլաւ տակումով մը հարցուց.

— Ուրեմն դաւա՞կդ ալ կը լքես:

— Ոչ թէ կը լքեմ, այլ անոր գոյութիւնը չեմ ճանչնար, կաղկանձեց Ալեքսանդր Բեթքով, դադանի մը պէս ու սենեակէն դուրս ելաւ:

Նէտէլքա շանթահարուած վիճակի մը մէջ դէպի դուռը ուղղուեցաւ ու ինքն ալ մեկնեցաւ:

Ե.

ՆԵՏԷԼԲԱ ԻՐ ԽՂՃԻՆ ՇԵՏ

Նէտէլքա Լաղովա մաշած, տոգունած ու հիւժախտաւորի մը կերպարանքն առած էր: Անոր ճակատը ստուեր մը պատած անոր արտեւանունքը թողած երեւոյթ մը ստացած էր, անոր շրթունքը մեռելի մը դոյն կը պատկերացնէր, իսկ անոր հմայիչ աչքերը սկսած էին աղօտ նայուածք մը արձակել:

Բոլոր օրը սենեակը քաշուած կ'անցնէր եւ երբեք պետոյտի ելնել չէր փափաքեր:

Հակառակ ծերունի հօրը փափաքին՝ վերջնականապէս յայտարարած էր թէ պիտի չամուսնանար:

Եթէ կար միակ մտածում մը, որ իր միտքը կը ցնցէր, ատիկա իր պաշտելի մանկիկն էր, որ կը մնար օտարութեան մէջ եւ կը մեծնար օտար փայփայանքներու ներքեւ: Ինքը հեռու էր անկէ ու միայն անոր լուսանկարները տեսնելով իր կարօտը կ'առնէր: Զէր կրնար, չէր համարձակեր զանի քովն առնել: Գիտէր թէ ընկերային անողոք օրէնքը պիտի դատապարտէր զինքը եւ պիտի չ'ընդունար որ «մայր» կոչուի իր մանկան:

Այսպէս, անցած էին չորս ամիսներ:

Նէտէլքա օր մը, իրիկուան դէմ, ծանօթ պառաւ կնոջ մը այցելութիւնը ընդունեց:

— Բարի է գալուստդ, Լելօ Մարիքա, ըսաւ Նէտէլքա. այցելու պառաւ կնոջ ձեռքը համբուրելով:

— Բարի է, աղջիկս, պատասխանեց Լելօ Մարիքան ու նստեցաւ բազմոցին մէկ անկիւնը: Ի՞նչ կ'ընես, ինչո՞ւ մեզի չես գար: Ասանկ ալ մոռացում կ'ըլլա՞յ, աղջիկս:

— Դուրս ելած չունիմ որ..

— Պատճա՞ռը. ինչո՞ւ դուրս պիտի չելնես, ի՞նչ կայ որ,

աշխարհքը քեզ չէ որ կը դատապարտէ, այլ Ալեքսանդր Բեթ-
քովը, որ այնքան ատեն ձեր աստիճանքը դնաց եկաւ, կարգ մը
բամբասանքներու տեղի տուաւ, որ իր ամուսնալուծումէն ետքը
քեզ կնութեան պիտի առնէ: Այսուչ մարդ, չըբաւ՝ միթէ աղէկ
եղաւ իրեն: Ելեր անանկ մէկը կնութեան առնել կ'ուզէ, որ քու
ոտքիդ փոշին անգամ չարժեր:

Նէտէլքա դողդղաց ու խելադարի մը պէս Լեւո Մարիքային
երեսը նայեցաւ: Ինքը տեղեկութիւն չունէր, որ Ալեքսանդր
Բեթքով ուրիշ գոհ մը կը պատրաստէր իր կրքին յադուրդ տա-
լու համար: Հետեւաբար, Լեւո Մարիքային երկու ձեռքերը բռ-
նելով, հարցուց.

— Ալեքսանդր ուրիշի՞ մը հետ կ'ամուսնանայ:

— Հարկաւ, ժպտեցաւ Լեւո Մարիքա:

— Որո՞ւ հետ, ո՞վ է աղջիկը:

— Ծանօթ չէ քեզի: Անոր ծնողքը Մակեդոնիայէն հազիւ
տարի մը կ'ըլլայ որ հոս հաստատուած է: Ծառ դեղեցիկ ու ան-
նշման աղջիկ մըն է եւ բարձրադոյն վարժարանէ մը նոր ելած
է: Հազիւ 18 տարու կայ:

— Բայց Ալեքսանդր կրցա՞ծ է իր ամուսնալուծման պաշ-
տօնակտն վկայագիրը ձեռք բերել:

— Իմացածիս նայելով՝ պիտի աշխատի եղեր ամուսնալուծ-
ման վկայագիրը ստանալ մօտ օրէն: Բայց ինչուդ պէտք: Քեզի
համար բա՞ղդ կը պակսի: Մինակ թէ դուն խօսք տուր ինծի,
Լեւո Մարիքադ ոսկիէ ձուլուած եւ հրեշտակային կերպարանք
ունեցող ամուսին մը կրնայ գտնել քեզի:

— Այդ մասին չխօսինք: Մտիկ ըրէ. քանի որ դուն տե-
ղեկութիւն ունիս Ալեքսանդրի ամուսնանալու մասին, նոյնպէս
կը ճանչնաս այդ ընտանիքն ալ, կ'ուզեմ որ կերպով մը այդ
աղջիկը ծանօթացնես ինծի եւ գաղտնի տեղ մը մեզ իրարու
հանդիպեցնես: Ըսէ, պիտի կրնա՞ ընել այս խնդրանքս:

— Ամենայն սիրով: Դուն այսօր «Պուլփառ» սպասէ, ես
ինչ կ'ընեմ, ինչ չեմ ըներ, անպատճառ քու քովդ կը բերեմ:
Անիկա աղջկանս ընկերուհին է. կ'ըսեմ թէ աղջիկս է որ քեզ
կ'ուզէ:

— Ծառ լաւ. շատ լաւ. ուրեմն քանի մութը կոխած չէ,
տուն դնա եւ այդ աղջկան հետ «Պուլփառ» գացէք, ես ձեզ հոն
կը սպասեմ:

Երբ պառաւ մեկնեցաւ, Նէտէլքա հազաւ մետաքսեայ սեւ
շրջազգեստ մը եւ ուղղակի «Պուլփառ» դիմեց: Հոն, ծովին դի-
մաց եւ բարձրահայեաց վայրի մը մէջ նստարան մը կար, անոր
մէկ անկիւնը նստեցաւ եւ սպասեց:

— Ա՛խ, անողայ թշուառական, բացադանչեց Նէտէլքա

ինքնիրեն, նոր գոհ մըն ալ ճանկերուն մէջ առնել յաջողած է:
Այդ գոհն ալ պիտի լլկէ, պիտի բռնաբարէ հողար ու մէկ պատ-
ուոյ խոստումներով եւ անոր կեանքը խորտակելէ ետքը պիտի
ըսէ. «Հովուերգութիւն ըսածդ վայրկեան մը ունի, որ պատուոյ
խոստումներով կը սկսի ու ծաղրելի լքումով մը կը վերջանայ»:

Նէտէլքա այս դառն ու միանգամայն խռովայոյզ մտա-
ծումներու մէջ էր, հաւա նշմարեց որ հեռուէն Լեւո Մարիքան եւ
բարձրահասակ մանկամարդ աղջիկ մը դէպի իր կողմը կը յառա-
ջանային: Ան իսկոյն ոտքի ելաւ եւ դիմաւորեց եկողները:

— Կ'ուզէի ձեզի հետ ծանօթանալ, ըսաւ Նէտէլքա մտեր-
միկ չեշտով մը: Լեւո Մարիքա պիտի ներէ որ մենք վայրկեան
մը առանձին մնանք:

Լեւո Մարիքա քանի մը քայլ հեռու գտնուած նստարանի
մը վրայ գնաց բազմեցաւ:

— Փոյրս, մտիկ ըրէ, հաւ վերն Աստուած ու վարը մենք
ենք հոս: Կ'երդնում Աստուոյս, խղճիս ու պատուոյս վրայ, որ
նպատակս է քու կեանքդ փրկել չարագործի մը ձեռքէն: Ասիկա
կ'ընեմ, ոչ թէ նախանձեմ, ոչ թէ քու բաղդիդ առջեւ կանգնե-
լու համար. այլ, ինչպէս ըսի, քեզ աղատելու համար դադանա-
բարոյ անձի մը ճիրաններէն, որուն մէջ ինկայ ես անմտօրէն
եւ թերեւս դուն ալ իյնաս անդիտակցօքէն: Քոյրս, սիրելի
քոյրս, զգուշացիր, այն մարդը, որ քու ձեռքդ խնդրելու եկած
եւ դուն անոր նշանածուհին եղած ես, միակ մտածում մը, մի-
ակ փափաք մը, միակ ձգտում մը ունի, այն է տիրանալ քու
սրտիդ, տիրանալ քու հոգեոյդ, տիրանալ քու զգացումներուդ
եւ տիրանալ քու սիրոյդ, յետոյ արքենա՛լ, յագենա՛լ քու ան-
մեղ արիւնքովդ: Խոստովանէ, յայտնէ ինծի, ո՞րչափ ատեն եղաւ
նշանու իդ:

— Ո՛հ, շատ չէ... հաղիւ երկու ամիս կայ, դողդղաց
մանկամարդ աղջիկը:

Ըսէ, մի պահեր, անձնատուր եղտօր իրեն, հարցուց Նէտէլ-
քա մանկամարդ աղջկան երկու ձեռքերը ամուր մը իր ձեռքերուն
մէջ սեղմելով:

— Ոչ, անձնատուր եղած չեմ իրեն... թէեւ...

Ի՞նչ «թէեւ»...

— Գիշեր մը շատ աշխատեցաւ որ ուշ ատեն վերադառնանք
«Վէլիքո» քաղնիքէն ու իր տունը հանդիպելէ ետքը մեր բը-
նտկարանը երթանք: Օ՛հ, այն գիշերը վախցայ իրմէն, որով
հետեւ աչքերը կը վառէին ու կ'զգայի թէ վատ ընթացքի մը
հետեւելու մտադրութիւն ունէր: Անկից ետքը մինակ չուզեցի
ընկերանալ իրեն ու միշտ վերապահ եւ զգոյշ ընթացք մը ու-
նեցայ:

— Ուրախ եմ որ զոհերէն մէկն ալ դուն եղած չես, ինչպէս եղայ ես ու ինչպէս եղաւ իմ մանկիկս...

— Ձեր մանկիկը...

— Այո, եղբորաբաղդ մանկիկս, կրկնեց Նէտէլքա ու ծոցէն հանելով լուսանկար մը մանկամարդ աղջկան ներկայացուց։ Այս մանկիկը, քոյրս, այդ թշուառականին զաւակն է զոր այսօր չուզեր ճանչնալ եւ անոր գոյութիւնն անգամ կուրանայ։ Այս մանկիկը քու սարսափած գիշերներէդ մէկուն ծնունդն է. այն գիշերներէն մէկուն, որուն զոհը չըլլալու քաղցն ունեցած ես։ Ըսէ՛, քոյրս, ըսէ ինծի, ի՞նչ անուն կուտաս մարդու մը, որ անմեղ աղջիկներ գլխէ կը հանէ, անոնց արիւնը կը մտնէ և յետոյ իրմէ ծնունդ առած մանկիկը թունաւորել ու անյայտացնելու կը նկրտի։

— Աստուած իմ, Աստուած իմ... ըսելէ թէ անգիտակցաբար ոճրագործի մը ձեռքին մէջ ինկած էի. հեղձկաց մանկա՛մարդ աղջիկը ու սկսաւ արտասուել։

— Մի արտասուեր, քոյրս, մի նալ թէ աղօթէ Աստուծոյ որ կրցած ես պատիւդ պաշտպանել։ Դուն ազատուած ես ու ինծի պէս ամօթալի կեանքի մը դատապարտուած չես։ Ելի՛ր քանի ժամանակը ուշ չէ, տուններնիս վերադառնա՛ք։ Մի նալ թէ դուն Լէլօ Մարիքային հետ գնա, որ մէկը չկասկածի։ Այդ ըստահակը լրտեսներ ունի, և իր դոհերը մէկիկ մէկիկ ձեռք ձգելու համար ամէն չարիք նիւթիւ ապտրաստ է։

Արդարեւ, մանկամարդ աղջիկն ու Լէլօ Մարիքան Պուլվարի յետնակողմի ճամբէն տուն վերադարձան, իսկ Նէտէլքա ուղղուեցաւ դէպի ծովագերեայ վիլլաներն ու անոնց առջեւէն անցնելով չուկան մտաւ եւ անկից իր տունը գնաց։

Ծերունի հայրն ու հօրաքոյրը նստեր ճաշի կը ապաստին իրեն։ Նէտէլքա սովորական տխրութեամբ ու ընկճուած քայլերով չը մտաւ ճաշարանը։ Զուարթ էր եւ կերպարանքին վրայ ճառագայթ մը կը շլուլար։ Ան սկսաւ ճաշել և խնդալով պատմել լրագրի մը մէջ գրուած կատակերգութիւնը։

Ճաշէն ետքը Նէտէլքա իր ննջասենեակը գնաց։

— Քեզի չըսի՞ որ շատ վրայ իյնալու չենք, եղբայր, դիտել առաւ Նէտէլքային հօրաքոյրը։ Կը տեսնե՞ս անպատճառ սրտին մօտիկ մէկը ճանչցած է որ աստիկ ուրախ է։ Ասիկա տարիքն առած աղջիկներուն նկարագրին միայն յատուկ է։ Անոնք սէրը տարբեր կերպով կ'ղղան ու տարբեր կերպով կը հասկնան։ Անոնց սիրտը շատ զօրաւոր է։ Անոնք հանդիպող տղամարդուն չեն կապուիր։

— Աստուած բերնէդ լսէ, քոյրս, դողդղաց ծերունի Կէօրօ կի Լազով։

2.

Ո Ճ Ի Ր Ը

Ալեքսանդր Բէթքովի նոր զոհին — մակեդոնացի մանկամարդ աղջկան — և Նէտէլքայի տեսակցութենէն տմիս մը ետքը, քաղաքին մէջ լուր տարածայնուած էր թէ Ալեքսանդր Բէթքովի նշանախօսութիւնը ետ եղած է, հակառակ անոր որ Ալեքսանդր Բէթքով յաջողած էր իր ամուսնալուծումը ձեռք բերել։ Բայց թէ ինչո՞ւ այդ նշանախօսութիւնը ետ եղած էր, այդ մասին ոչ ոք տեղեկութիւն մը ունէր։

Առտու մը, երբ Ալեքսանդր Բէթքով առանձին էր իր տընօրէնութեան սենեակին մէջ, դուռը կամաց մը բացուեցաւ և ներս մտաւ Նէտէլքա, բոլորովին սեւ շղարշով մը երեսը ծածկած։

Երկու երեք ամիսներէ ի վեր անոր հանդիպած չէր և այնպէս հաւատացած էր որ ան այլեւս մոռցած էր զինքը։

Երբ տեսաւ իր դէմը, անարգանքով մը հարցուց.

— Ի՞նչ կայ... Ի՞նչ ընելու եկաք հոս։

— Ոչինչ, խղուեցաւ Նէտէլքա։

— Եթէ այդպէս է, ուրեմն կրնաք մեկնիլ։

— Մեկնելէ առաջ յայտնութիւն մը ունիմ...

— Ես կը կարծէի որ ձեր յայտնութիւնները վերջ գտած են։ Էյ, ըսէք ի՞նչ է յայտնութիւննիդ։

— Մանկիկդ հոս է...

— Մանկիկս հոս է... որո՞ւ մանկիկը հոս է։

— Ձեր մանկիկը, պարոն Բէթքով, ձեր մանկիկը...

— Հա, հա, հա... խնդաց Ալեքսանդր Բէթքով անպատկառ քրքիջ մը արձակելով, Ձեզ ո՞վ ըսաւ որ ես փողոցային մանուկներու հայրն եմ։ Դեռ չհասկցաք թէ պատահական ու կասկածելի ծնունդ ունեցող տղեկ մը չկրնար աս ու ան իրեն հայր նկատել։

— Զէ՛ք ուղեր անգամ մը տեսնել զայն։

— Լակոտ մը տեսնելու պէտք չունիմ։

— Ո՛ւր նեանք այդ մանկիկը զոր «Լակոտ» կ'անուանես։

— Ըսի ձեզի, ինչո՞ւ խօսքս մօտիկ չես ըներ։

— Ի՞նչ ըսիք որ...

— Կաթիլ մը թոյն ու կանգուն մը հող... ամէն գաղտնիք կը ծածկուի կերթայ։

— Աստուծո՞յ առջին...

— Ձը գիտեմ... միջոցն այդ է։

— Ալեքսանդր... կը կրկնեմ, պիտի ուզէ՞ք այս մանկան

գոյութիւնը ճանչնալ, թէ ոչ...

— Ամենեւին...

— Թշուառական սրիկայ. գոչեց նէտէլքա ու հրաղէնի երեք գնդակներ մէկ կէկոս ետեւէն ուղղեց անոր սրտին: Գրնդակները ծակած էին անոր սիրտն ու մէկն ալ երկուքի բաժնած էր անոր ուղեղը:

Ալեքսանդր Բէթքով բաղմոցին վրայէն տառապանքով տախտակամածին վրայ եւ անոր մահը եղած էր վայրկեանական:

Ահա, այդ պահուն էր որ սեւեակին դուռը բացուեցաւ և ներս վազեցին ուսուցչանոցին մէջ հաւաքուած ուսուցիչներն ու փողոցէն անցնող անցորդները:

Նէտէլքա արձանացած էր գոհէն քանի մը քայլ հեռու և ձեռքէն վար նետած էր հրաղէնը:

— Ե՛ս, ես սպանեցի... ըսաւ ան անվեհեր ձայնով մը:

Ոստիկանները շուարեցան ու մէկէն ի մէկ չկրցին ձերբակալել Նէտէլքան, իսկ ուսուցիչները զանգուած իրարու երեսնայեցան:

— Պարոն ոստիկաններ, քաղցե՛ք, պիտի հետեւիմ ձեզի, գոչեց Նէտէլքա: Ես ոճրագործն եմ ու ձեր պարտականութիւնն է որ դիմ բանտը առաջնորդէք:

Ոստիկանները հետեւեցան Նէտէլքային, որ Պուրկազի ամենէն գեղեցիկ փողոցներէն ու պողոտայէն անցնելով ուղղակի դէպի բանտը դիմեց: Օրը ցերեկ ըլլալուն՝ փողոցներու մէջ անհամար բաղմութիւն մը խոնուած էր: Բայց Նէտէլքա չէր նայեր իր շուրջը: Գլխին մետաքսեայ սեւ չղարչը վար իջեցուցած էր ու դէմքը ծածկած էր ամբողջովին: Շատեր, որոնք տեղեակ էին Նէտէլքայի դժբաղդութեան և միայն խմացած էին թէ առաջ ան էր Ալեքսանդր Բէթքովի նշանածունին, խղճի դառն մորմոքումով մը «եղբարա՛ւդդ աղջիկ» ըսելով կանցնէին անոր քովէն:

Նէտէլքա չմնաց բանտարկուած: Իր եղբայրը մեծ գումար մը երաշխաւորութիւն տալով դատական իշխանութեան, մինչեւ դատավարութեան օրը անոր ազատութիւնը ձեռք բերաւ:

Է.

ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հասած էր դատավարութեան օրը:

Ուսուցչական կազմին կողմէն հրաւէր ուղղուած էր Պուրկազի նահանգին մէջ պաշտօնավարող բոլոր ուսուցիչներուն և ուսուցչուհիներուն, որ ներկայ ըլլան դատավարութեան: Ուսուցիչներն ու ուսուցչուհիները չափազանց կը սիրէին Նէտէլ-

քան և կը փափաքէին տեսնել թէ ի՞նչ վճիռ պիտի արձակէր իրեն մարդկային խղճմտանքը:

Արձակուրդի ամիսներուն էր: Հետեւաբար գիւղերէն ու քաղաքներէն փութացած էին ուսուցիչներն ու ուսուցչուհիները Պուրկազ գալու:

Առտուան ժամը ութն էր: Դատարանը լեցուած էր խուռն բաղմութեամբ:

Ժամը իննին դատաւորները բաղմեցան իրենց աթոռներուն վրայ և շարուեցան կանանչ չուխայով ծածկուած սեղանին շուրջը:

Գառորդ մը չանցած, երկու ոստիկաններու առաջնորդած թեմա ներս մտաւ Նէտէլքա:

Ան հագած էր սէւ չրջաղգեստ մը և գլուխը ծածկած էր սղաւորի քողով մը:

Մօտեցաւ ամբաստանալի աթոռին քով և նայուածքը սեւեռեց դատաւորներուն վրայ:

Խոր ու ցնցող լուծիւնէ մը ետքը, խօսք առաւ եղեռնադատ ատեանի նախագահը ու հարցուց.

— Իրա՛ւ է որ դուք սպանեցիք Ալեքսանդր Բէթքովը:

— Այո՛, ես սպանեցի, պատասխանեց Նէտէլքա խրոխտ ու աներկիւղ ձայնով:

— Կը խոստովանի՞ք:

— Կը խոստովանիմ:

— Կըսէ՞ք թէ ի՞նչ էր պատճառը և կամ ո՞վ թելադրեց ձեզ:

— Թելադրողն իմ խիղճս եղած է, իսկ պատճառը անոր վատութիւնը:

— Բացատրեցէ՛ք... ի՞նչ եղած է անոր վատութիւնը:

— Պարոն դատաւորներ, նախ՝ դիտնալու էք թէ խաբուած աղջիկ մըն եմ ես: Մինչեւ այն օրը, ուր ստիպուեցայ դործել ոճիրս, ես կենդանի չէի: Աշխարհքը մութ էր ինծի ու կեանքս դժոխք մը դարձած էր: Աչքիս կը պատկերուէր մարդ մը, որ պատուոյ խօստում տուած էր ինծի և սակայն վատաբար լքած էր զիս: Եւ ո՛չ միայն լքած էր զիս, այլ չէր ուղած ճանչնալ զաւկի մը գոյութիւնը, որուն ծնունդ տրուողն էր ինքը, որուն հայրն էր: Ան զիս սպանեց, երբ երեսիս պօռաց թէ այդ դաւակը «պատահական եւ կասկածելի ծնունդ մըն է»: Անոր գնդակները այն օրն էր որ իմ սրտիս մէջ մըխուեցան, եւ ես դարձայ մարդկային ուրուական մը: Դուք, պարոն դատաւորներ, դուք եթէ մօր մը սիրտը կրէիք, ի՞նչ կերպ վարուիլ կուզէիք մարդու մը հետ որ ծնունդ տուած էր մահկան մը եւ կը պահանջէր որ կաթիլ մը թոյնով անյայտ

մը գտնեց.

— Ո՛հ, ոչ, այդ գումարը թող տրուի մանկիկին, որ դժբաղդ ասպադայ մը չունենայ: Ես կրնամ լուսացարարուհի մը ըլլալ, ես կրնամ մուրացիկ մը ըլլալ ու հացս ճարել:

— Բո՛յրս... եղբարաբաղդ քո՛յրս փղձկաց Նէտէլքա ու խը՝ ոռվայոյդ վիճակով մը գրկեց զանի:

Այս տեսարանը դղրդեց դատասարանը: Դատաւորները արձանացած ու յուզուած էին, իսկ ունկնդիրները կարտասուէին:

Այդ գրկախառնումը հոգեցունց պատկերացում մըն էր, որուն առջեւ մարդկային խղճմտանքը կը գալարուի ու կը պրկուի ինքն իր մէջ:

Ը.

ԱՆՊԱՐՏՈՒԹԵՆԷՆ ԵՏՔԸ

Նէտէլքա Լազովա կ'ապրէր իր սիրասուն մանկիկին հետ, որ կը կոչուէր Բիրիլ:

Տակաւ առ տակաւ ինքզինքը գտած էր և մանկիկը շըր՝ ջազուած էր կը տանէր:

Այսպէս, վեց երկար տարիներ անցած էին: Բիրիլ սկսած էր պզտիկ աղուոր ոտանաւորներ սորվիլ և հիւրերուն առջեւ համարձակ կերպով արտասանել: Ան նախակրթարանի առաջին դասարանը կը յաճախէր:

Աստու մը Նէտէլքա զգաց որ հիւանդ էր: Հօրաքոյրը փութաց բժիշկ մը կանչելու:

Արդարեւ, կէս ժամ ետքը, երեսունն անցած, վայելչակաղմ, թաւ ու սեւ մօրուքով, լայն ճակատով, բարձրահասակ ու բարեբարոյ կերպարանքով անձ մը մտաւ Նէտէլքայի ննջուսեանակը:

Նէտէլքա մահճակալին մէջ թաղուած՝ սաստիկ տենդով մը կը տառապէր: Հօրաքոյրը մօտեցաւ Նէտէլքային ու կամաց մը ձայնեց:

— Նէտէլքա, Նէտէլքա... բժիշկը եկաւ. բաց աչքերդ:

Նէտէլքա շարժում մը ըրաւ ու գլուխը բարձէն քիչ մը վեր առաւ:

Այն ատեն իր նայուածքը դողդղաց ու կերպարանքը ճառագայթ մը պատեց:

— Դո՛ւն... Պօրիս, դուն հոս, բացազանչեց Նէտէլքա ցնցուած վիճակով մը:

— Այո՛, Նէտէլքա, այդ ես եմ, պատասխանեց եկողը, որ Պօրիս Միրքովն էր: Ասիկա ճակատագրական դիպումն էր, որ կը զարմացնէ քեզ անշուշտ: Ըսէ, ի՞նչ ունիս, ո՞ւր է ցաւըդ:

— Գլուխս, Պօրիս, գլուխս կրակներու մէջ է...

Պօրիս Միրքով քննեց Նէտէլքային բաղկերակն ու ժպտելով ըսաւ.

— Բան մը չունիս, Նէտէլքա, փոքրիկ տենդ մը կայ վրադ:

— Աղէկ... դողդղաց Նէտէլքա, ուրեմն նստիր քովս: Պատմէ ինձի թէ որքան ատեն եղաւ այս քաղաքը գալդ: Ո՛ւր էիր մինչեւ հիմայ: Ինչո՞ւ ինձի նամակ մը չգրեցիր: Աշխարհը դղրդուեցաւ ինձմով, միթէ՞ դուն չիմացար: Չկարդացի՞ր իմ ոճիրս...

— Կարդացի՞ր... ամէն բան իմացայ:

— Եւ ի՞նչ ըսիր քու ոճրագործ Նէտէլքայիդ:

— Ե՞ս...

— Այո՛, դուն:

— Ի՞նչ կուզէիր որ ըսեմ, երբ քու կեանքդ պուլկար պատմութեան մէջ չքնաղ դրուագ մը եղած է և դուն անմոռանալի անուն մը կը թողուս քու քոյրերուդ: Ի՞նչ կուզէիր որ ըսեմ, երբ դուն պատուոյդ վրէժը լուծած՝ դատաւորներու առջին կանգնեցար ու անոնց մարդկային խղճմտանքի մը վճիռն արձակել տուիր: Նէտէլքա, միթէ՞ կը սխալէի, երբ տարիներ առաջ կըսէի թէ ոչ այս աշխարհը քու ճանչցած աշխարհդ է և ոչ ալ այս մարդիկը քու ճանչցած մարդիկդ են:

— Ծշմարիտ է, Պօրիս, ճշմարիտ է: Չէի ճանչցեր աշխարհը, չէի ճանչցեր նաեւ մարդիկը: Բայց այսօր... ո՛հ, համազուած եմ որ մարդը տեսակ մը դաղան է, և միայն կերպարանք մը ունի, արտաքին դիմակ մը ունի:

— Եւ դո՛ւն այդ դաղանն էր որ ոտքերուդ առջին տապըլտկել տուիր: Դուն այդ դաղանն է որ արեան ճապաղիքներու մէջ քաշկուտեցիր: Մէկ խօսքով՝ դուն այդ դաղանը պատկերացնելու համար էր, որ լեզու թափեցիր արդարութեան յարկերու ներքեւ: Դուն դիւցազնուհի մը եղար պուլկար ընկերային կեանքին մէջ: Ոչ միայն դուն հասկցար թէ ի՞նչ է մարդ դաղանը ու անոր խիղճը, այլ դատաւորներուն ալ հաստատել տուիր զայն:

Նէտէլքա նստած էր անկողնոյն վրայ: ձերմակ չըջաղեաւ. տը կիսով բաց կը մնար ու կը փողփողէր անոր նիհարցած բայց գրգալի լանջքը: Մաղբը խառն ի խուռն իջած էին իր ուսերուն վրայ: Հօլանի թևերը բարձին տարածած էր:

— Պօրիս, ուրեմն ինչ բաժնուելէդ ետքը՝ բժշկութեան ճիւղին հետեւեցար, այնպէս չէ՞, ընդհատեց Նէտէլքա գողտրիկ ու քաղցր չնշտ մը դնելով իր կանաչի ձայնին մէջ:

— Այդպէս փափաքեցայ: Բժշկութեան ճիւղը միշտ իմ ե-

բազմ եղած էր: Բազմիւն բերմամբ գտայ բարեկամ մը, որ օգնեց ինծի ու ես յաջողեցայ հետեւել բժշկական ֆաբրիկէի դաւարնթացքներուն:

— Աղէկ: Չափազանց ուրախ եմ:

Այդ միջոցին սենեակին դուռը բացուեցաւ ու սեփին վըրայ երեւցաւ վեց տարու մանչ տղեկ մը:

— Եկո՛ւր, Բիրիւ, եկո՛ւր... կանչեց Նէտէլքա տղեկին, որ վարանոտ շարժում մը կ'ընէր ու ձէր ուզեր մօտենալ:

— Բու սիրտսուն մա՞նչդ է, հարցուց Պօրիս:

— Այո՛, մանչս է, որ միակ երջանկութիւնս պիտի ըլլայ ինծի այս աշխարհիս մէջ:

Տղեկը մօտեցաւ ու մանկական շնորհալի ձեւով մը բժիշկին ձեռքը թօթուեց:

— Ինչ է անունդ, հարցուց Պօրիս փաղաքական ձայնով մը:

— Անունս Բիրիւ է, պարոն բժիշկ, պատասխանեց տղեկը: Հայր չունիմ. մեռած է:

— Մայրիկդ կրնայ ուրիշ հայր մը գտնել քեզի, ըսաւ Պօրիս՝ տղեկին այտերը համբուրելով:

— Չըլլար... առարկեց Բիրիւ՝ մօր երեսը նայելով:

— Ինչո՞ւ չըլլար կըսես, վրայ բերաւ Պօրիս, մանկան թշկը փայփայելով:

— Ինչ գիտնամ... չըլլա՛ր... կրկնեց Բիրիւ, այս անգամ երկդիմի ու ամէկոտ ձեւով մը:

Ու տղեկը մեքենաբար դէպի դուռը ուղղուեցաւ և սենեակէն դուրս ելաւ:

— Աստուած պահէ, շատ խելացի տղայ մ'ունիս, Նէտէլքա՛, նկատել տուաւ Պօրիս Միրքով ու ինքն ալ ոտքի ելնելով պատրաստուեցաւ մեկնելու:

— Պօրի՛ս, կը խնդրեմ որ չը մոռնաս զիս, մըմնչեց Նէտէլքա և իր դողդոջուն ձեռքը երկարեց անոր:

Պօրիս Միրքով սեղմեց Նէտէլքային ձեռքն ու հեռացաւ: Նէտէլքա իր գեղեցիկ գլուխը նորէն քարծին երկնցուց ու կէս մը ընկողմանած վիճակով մը ինկաւ մահճակալին մէջ:

Կէս օրունան մօտ էր, երբ սպասուհին իրեն իմացուց թէ մանկամարդ աղջիկ մը եկած էր և զինքը տեսնել կը փափաքէր:

— Ո՛վ է, չե՞ս ճանչնար հարցուց Նէտէլքա:

— Տեսած չունիմ այդ աղջիկը, անձանթ մէկն է, տիրուհի, պատասխանեց սպասուհին:

— Ըսէ թո՛ղ ներս գայ, պատուիրեց Նէտէլքա:

Սպասուհին խոնարհութիւն մը ըրաւ ու դուրս ելաւ: Քիչ քիտոյ դուռը բացուեցաւ և ներս մտաւ մանկամարդ աղջիկ մը,

որ մէկը չէր, եթէ ոչ այն մակեդոնացի աղջիկը, որ նշանածու հին եղած էր սպանուած Ալեքսանդր Բէթքովին:

— Դուն հո՞ս... բացադանչեց Նէտէլքա՝ գերադոյն շարժում մը ընելով ինքն իր վրայ: Ո՛ւր էիր, ո՛ւր կը գտնուէիր մինչեւ հիմայ, Տատիանքա: Իմացայ որ ծննդավայրդ մեկնած ես:

— Ո՛հ, չէ... ծննդավայրս չկրցի մեկնիլ ծնողքիս հետ, դիտել տուաւ մօնկամարդ աղջիկը, որուն անունը Տատիանքա էր:

— Ուրեմ, մինա՞կ մնացիր Պուլկարիոյ մէջ:

— Մօրաքոյրս կայ, անոր հետ կ'ապրիմ:

— Մօրաքոյրդ հո՞ս է:

— Ոչ, Այթօս կը գանուի:

— Պատմէ ինծի, Տատիանքա, ի՞նչպէս եղաւ որ նշանախօսութիւնդ ետ ըրիր և ատանկ դիւրութեամբ օձիքդ ազատեցիր այդ հրէշէն:

— Մեր այն գիշերուան տեսակցութեան երկրորդ օրը գաղանդ մեզի եկած էր: Գիտէր թէ հայրս պատրաստուած էր Մադադնիս երթալու և մեր ժառանգական խնդիրները կարգադրելէ ետքը վերստին Պուլկարիս գալու: Հօրս պիտի ընկերանար մայրս, իսկ ես պիտի մնայի մօրաքոջս տունը: Այս կարգադրութիւնը դործին չեկաւ այդ գաղանաբարոյ մարդուն: Ան չուղեց որ ես Պուլկադէն հեռանամ ու ժամանակ մը Այթօս բնակիմ մօրաքոջս քով:

— Ինչո՞ւ համար կը դժկամակիք, նկատել տուաւ հայրս, որ քիչ մը հին գլուխ կրող մարդերէն էր: Հարկաւ մինչեւ մեր վերադառնալը, աղջիկինիս չենք կրնար փողոցը թողուլ:

— Ո՛վ կ'ընէ թէ ձեր աղջիկը փողոցը պիտի մնայ, առարկեց այդ հրէշը, Չը կրնա՞ր իմ պաշտպանութեանս ներքեւ ապրիլ, մինչեւ որ դուք վերադառնաք:

— Չը կրնար... ըսաւ հայրս:

— Պատճա՞ռը, գոչեց Ալեքսանդր Բէթքով:

— Պատճառն այն է որ մենք մակեդոնացի ենք, յայտնեց հայրս. անանկ խճճանքներ չենք ուզեր լսել:

— Ո՛հ, պէտք է Տատիանքան իմ քովս մնայ, պնդեց գաղանաբարոյ մարդը:

Այս բռնակալական վերաբերմունքը զայրացուց հայրս: Ան ոտքի ելաւ ու մատէս մատնին հանելով Ալեքսանդր Բէթքովին տուաւ և ըսաւ.

— Առէ՛ք այս մատնին, ասիկա ձերն է, բայց աղջիկը իմս է ու դուք ոչ մէկ իրաւունք ունիք անոր հրամայելու:

Աղեքսանդր Բէթքով կատաղութենէն կրակ կտրած ոտքի ելաւ ու առանց բառ մը հանելու բերնէն, մեկնեցաւ:

բազմ եղած էր: Բաղդին թերմամբ գտայ թարեկամ մը, որ օգնեց ինծի ու ես յաջողեցայ հետեւել բժշկական ֆաբրիկէի դասընթացըներու:

— Աղէկ: Չափազանց ուրախ եմ:

Այդ միջոցին սենեակին դուռը բացուեցաւ ու սեփին վերայ երեւցաւ վեց տարու մանչ տղեկ մը:

— Եկո՛ւր, Բիրիւ, եկո՛ւր... կանչեց Նէտէլքա տղեկին, որ վարանոտ շարժում մը կ'ընէր ու ձէր ուզեր մօտենալ:

— Բու սիրասուն մանչդ է, հարցուց Պօրիս:

— Այո՛, մանչս է, որ միակ երջանկութիւնս պիտի ըլլայ ինծի այս աշխարհիս մէջ:

Տղեկը մօտեցաւ ու մանկական շնորհալի ձեւով մը բժիշկին ձեռքը թօթուեց:

— Ինչ է անունդ, հարցուց Պօրիս փաղաքական ձայնով մը:

— Անունս Բիրիւ է, պարոն բժիշկ, պատասխանեց տղեկը: Հայր չունիմ. մնաւ է:

— Մայրիկդ կրնայ ուրիշ հայր մը գտնել քեզի, ըսաւ Պօրիս՝ տղեկին այտերը համբուրելով:

— Չըլլար... առարկեց Բիրիւ՝ մօր երեսը նայելով:

— Ինչո՞ւ չըլլար կըսես, վրայ բերաւ Պօրիս, մանկան թշկը փայփայելով:

— Ինչ գիտնամ... չըլլա՛ր... կրկնեց Բիրիւ, այս անգամ երկդիմի ու ամչկոտ ձեւով մը:

Ու տղեկը մեքենաբար դէպի դուռը ուղղուեցաւ և սենեակէն դուրս ելաւ:

— Աստուած պահէ, շատ խելացի տղայ մ'ունիս, Նէտէլքա՛, նկատել տուաւ Պօրիս Միրքով ու ինքն ալ ոտքի ելնելով պատրաստուեցաւ մեկնելու:

— Պօրիս, կը խնդրեմ որ չը մոռնաս դիս, մըմնչեց Նէտէլքա և իր դողդոջուն ձեռքը երկարեց անոր:

Պօրիս Միրքով սեղմեց Նէտէլքային ձեռքն ու հեռացաւ: Նէտէլքա իր գեղեցիկ գլուխը նորէն բարձին երկնցուց ու կէս մը ընկողմանած վիճակով մը ինկաւ մահճակալին մէջ:

Կէս օրուան մօտ էր, երբ սպասուհին իրեն իմացուց թէ մանկամարդ աղջիկ մը եկած էր և գինքը տեսնել կը փափաքէր:

— Ո՞վ է, չե՞ս ճանշնար հարցուց Նէտէլքա:

— Տեսած չունիմ այդ աղջիկը. անձանօթ մէկն է, տիրուհիս, պատասխանեց սպասուհին:

— Ըսէ՛ թո՛ղ ներս գայ, պատուիրեց Նէտէլքա:

Սպասուհին խոնարհութիւն մը ըրաւ ու դուրս ելաւ: Բիշ յետոյ դուռը բացուեցաւ և ներս մտաւ մանկամարդ աղջիկ մը:

որ մէկը չէր, եթէ ոչ այն մակեդոնացի աղջիկը, որ նշանածուհին եղած էր սպանուած Ալեքսանդր Բէթքովին:

— Դուն հո՞ս... բացագանչեց Նէտէլքա՝ գերագոյն շարժում մը ընելով ինքն իր վրայ: Ո՛ւր էիր, ո՛ւր կը գտնուէիր մինչեւ հիմայ, Տատիանքա, իմացայ որ ծննդավայրդ մեկնած ես:

— Ո՛հ, չէ... ծննդավայրս չկրցի մեկնիլ ծնողքիս հետ, դիտել տուաւ մօնկամարդ աղջիկը, որուն անունը Տատիանքա էր:

— Ուրեմ, մինա՞կ մնացիր Պուլկարիոյ մէջ:

— Մօրաքոյրս կայ, անոր հետ կ'ապրիմ:

— Մօրաքոյրդ հո՞ս է:

— Ոչ, Այթօս կը գանուի:

— Պատմէ ինծի, Տատիանքա, ի՞նչպէս եղաւ որ նշանախոսութիւնդ ետ ըրիր և ատանկ դիւրութեամբ օձիքդ ազատեցիր այդ հրէշէն:

— Մեր այն գիշերուան տեսակցութեան երկրորդ օրը գաղանդ մեզի եկած էր: Գիտէր թէ հայրս պատրաստուած էր Մակեդոնիա երթալու և մեր ժառանգական խնդիրները կարգադրելէ ետքը վերստին Պուլկարիա գալու: Հօրս պիտի ընկերանար մայրս, իսկ ես պիտի մնայի մօրաքոջս տունը: Այս կարգադրութիւնը գործին չեկաւ այդ գաղանարարոյ մարդուն: Ան չուղեց որ ես Պուլկաղէն հեռանամ ու ժամանակ մը Այթօս բնակիմ մօրաքոջս քով:

— Ինչո՞ւ համար կը դժկամակիք, նկատել տուաւ հայրս, որ քիչ մը հին գլուխ կրող մարդերէն էր: Հարկաւ մինչեւ մեր վերադառնալը, աղջիկին չենք կրնար փողոցը թողուլ:

— Ո՞վ կ'ըսէ թէ ձեր աղջիկը փողոցը պիտի մնայ, առարկեց այդ հրէշը: Չը կրնա՞ր իմ պաշտպանութեանս ներքեւ ապրիլ, մինչեւ որ դուք վերադառնաք:

— Չը կրնար... ըսաւ հայրս:

— Պատճա՞ռը, գոչեց Ալեքսանդր Բէթքով:

— Պատճառն այն է որ մենք մակեդոնացի ենք, յայտնեց հայրս. անանկ խճճանքներ չենք ուզեր լսել:

— Ո՛հ, պէտք է Տատիանքան իմ քովս մնայ, պնդեց գաղանարարոյ մարդը:

Այս բռնակալական վերաբերմունքը զայրացուց հայրս: Ան ոտքի ելաւ ու մատէս մատնին հանելով Ալեքսանդր Բէթքովին տուաւ և ըսաւ.

— Առէ՛ք այս մատնին. ասիկա ձերն է, բայց աղջիկը իմ է ու դուք ոչ մէկ իրաւունք ունիք անոր հրամայելու:

Աղեքսանդր Բէթքով կատաղութենէն կրակ կտրած ոտքի ելաւ ու առանց բառ մը հանելու բերնէն, մեկնեցաւ:

Անոր մեկնելէն ետքը՝ ծնողքս խորհեցան որ խոհեմութիւն ըրած պիտի ըլլային զիս հետերնին մինչեւ Սօֆիա տանելու եւ հոն աղգականի մը քով ձգելու։ Այթօս մօրաքրոջ տունն ապրիլս կրնար վտանգաւոր ըլլալ ինծի համար։ Ա՛խ, սիրելի քոյրս, այն օրը, որ քու դիւցազնութիւնդ կապուցի լրագիրներու մէջ, հոգիս լեցուեցաւ եւ շաքաթներով իմ կուռքըս եղար. քու պատկերդ իմ աչքիս հանդէպ կը տեսնէի։

— Է՛հ, Տատիանքա՛, այդպէս ճակատագրուած էր որ իմ ձեռքովս իյնար այդ ճիւղաղը, այդ չարոգի անձը։ Մի՛ խօսիր այդ մօտին։ Դուն ան ըսէ՛ ինծի. ուրիշ մէկը ձեռքդ խնդրող եղաւ, թէ ոչ։

— Ուղղիւնք կան, բայց հայրս ոչ մէկուն հաւանութիւն կուտայ, միմնչեց Տատիանքա՛ կասկարմիր կտրած։

— Մտիկ ըրէ՛. ճակատագիր մը մեզ իրարու մօտեցուց, Տատիանքա։ Այդ ճակատագիրը, եթէ չժպտեցաւ ինծի, կուզեմ որ քեզի ժպտի։ Այո, սիրելի քոյրս, կուզեմ որ քու ամուսինդ իմ մէկ ծանօթ անձնաւորութիւնն ըլլայ։ Ըսէ՛, խօսք կուտա՞ն ինծի։

Տատիանքա ձեռքը փալիւղուն մագերուն տարաւ, որոնք իր քրտնաթոր ճակատէն վար ցանցնուած էին, աչքերը պլպլացումով մը սեւեռեց նէտէլքայի աչքերուն մէջ ու ճիգ մը ընելով ըսաւ.

— Մինակ թէ ծնողքիս կամքովն ըլլայ...

— Պիտի ջանամ համոզել ծնողքդ, դիտել տուաւ նէտէլքա։

Արդ, այս տեսակցութենէն շաքաթ մը ետքը՝ նէտէլքա ապաքինած ըլլալով, առտու մը Պօրիս Միրքովի բնակարանը դնաց։

— Պօրի՛ս, ըսաւ նէտէլքա սիրազեղ ձայնով մը, ես կը փափաքեմ որ երջանկալից ամուսնութիւն մը կնքես։ Ի՞նչ կը մտածես այս մասին։

— Երջանկալից ամուսնութիւն մը, հարցուց Պօրիս Միրքով։

— Այո՛։

— Կր հաւատա՞ն որ ամուսնութիւնները կրնան երջանկալից ըլլալ։

— Է՛հ, բաղդ մըն է ատիկա։ Երբ կան մաքուր հոգիներ, կարելի է գտնել երջանկալից ամուսնութիւն մը։

Ու նէտէլքա յայտնեց թէ մակեդոնացի աղջիկ մը կար, որ բաւական զարգացած մէկն էր եւ հրեշտակային նկարագիր մը ունէր։

— Շատ լա՛ւ, բայց դո՞ւն... հեղձկաց Պօրիս Միրքով։

— Ես քու քոյրդ պիտի ըլլամ եւ քրոջ մը պէս պիտի սիրեմ քեզ։

Թ.

SUSIԱՆՔԱ ԿՍՍՈՒՍՆԱՆԱՅ

Քանի մը ամիս ետքը՝ Տատիանքայի հայրն ու մայրը Մակեդոնիայէն վերադարձան։ Նէտէլքա ամէն միջոց ի գործ դրաւ որ Տատիանքայի եւ Պօրիս Միրքովի ամուսնութիւնը շուտով տեղի ունենար։

Տատիանքայի ծնողքը շատ սիրալիւր հաճութեամբ հաւաներ էին Պօրիս Միրքովին տալու իրենց աղջիկը, որովհետեւ ան Մակեդոնիոյ ազատագրութեան համար աշխատողներէն մին էր։

Արդարեւ, փառաւոր հարսնիք մը կատարուեցաւ եւ երկու ամուսնիքը դէպի Եւրոպա մեկնեցան։

Երկու շաքաթէն վերադարձան։ Սակայն Պօրիս Միրքով պաշտօնին բերմամբ ստիպուած ըլլալով Ռուսնոք հաստատուել, չկրցաւ մնալ Պուրկաղ։

Երկուքն ալ նէտէլքային դացին «մնաք բարով» ըսելու։

— Մենք ասանկ չէինք ուզեր, ըսաւ Պօրիս Միրքով։ Այս բաժանումը շատ դառն է մեզի համար, նէտէլքա։

— Հոգ չէ... Թո՛ղ սրտերնիս իրարու մօտ ըլլան, սիրելիներս միմնչեց նէտէլքա։ Ռուսնոք շատ հեռու տեղ մը չէ։ Կրնաք երբեմն գալ։ Կարօտնիս այդ կերպով ալ կրնանք առնել։

Պօրիս Միրքով ու Տատիանքա երբ նէտէլքային ձեռքը տեղմեցին ու անոր սենեակէն դուրս ելան, անիկա զգաց որ ամբողջ էութիւնը կը գալարուէր եւ սրտին մէջ ծանր դառնութիւն մը կ'իջնէր։ Չկրցաւ... չկրցաւ զսպել ինքզինքը ու ըսկըսաւ արտասուել։

— Աստուած իմ, ի՞նչ է մեղքս որ ճակատագիրս չթողուր սիրտիս քիչ չափով մը ունենալ։ Բացառանչեց նէտէլքա ինքնիշխան։ Երբ անոնք այս քաղաքը մնային, երբ անոնք իրենց սիրոյ կեանքն իմ քով անցունէին, ես պիտի մոռնայի անցեալս, պիտի մոռնայի ինծի վիճակուած կեանքը։ Մի՛չդեռ ասկից ետքը... ո՛հ, մէկը պիտի չգտնեմ որ իմ հոգիիս ցաւը հասկնայ։ Մէկը պիտի չունենամ, որուն աչքերու ճառագայթով մը թրթռացնէ էութիւնս։ Սիրեցի Տատիանքան, ինչպէս սիրած էի Պօրիսը։ Անոնց միութիւնը պիտի երջանկացնէր զիս։

Այս թախծալի ու միանգամայն ազնկութեամբ մենախօսուած թեան մէջ էր, անա՛նքս մտաւ նէտէլքային հօրաքոյրը՝ այդ քի տիկին Բեթթով։

— Ի՞նչ եղաւ, ինչո՞ւ յուզուած ես հարցուց Նէտէլքա, երբ տեսաւ որ պատու հօրաքոյրը կը դողդղար եւ չէր կրնար խօսիլ:

— Նէտէլքա, աղջիկս, հեղձկաց հօրաքոյրը, հօրդ վիճա՝ կը ծանրացաւ եւ շուտով քեզ տեսնել կուզէ:

Նէտէլքա տնայարանքով մը հօր առանձնասենեակը վտղեց եւ բազմոցին մէկ անկիւնը խորասուզուած՝ հօրը ձեռքերը բռնելով ըսաւ.

— Ի՞նչ ունիս, հայր, ո՞ւրտեղդ կը ցաւի:

— Նէտէլքա... խղիւղեցաւ Կէօրկի Լազով, եղբայրդ եւրոպայ կը գտնուի եւ չեմ կարծեր որ շուտով կարենայ վերադառնալ: Ես պիտի մեռնիմ: Այլ կեանքը վերջացած է ինձի համար: Մտիկ ըրէ՛. իմ վերջին փափաքս է որ դուն չմնաք սեւերուդ մէջ, դուն սգաւորի քօղով մը չապրիս: Այլ բաւական է, Դուռն լացողի դիմ... դուն կաթոլաճահար ըրիր մայրդ... վերջապէս դուն աշխարհ խռովեցիր քու եղբրական պատմութիւնովդ: Ահա՛ գեթեզմանը... անոր ճամբան մտայ ես: Դեռ հոն չը հասած... դեռ ցուրտ հողը վրաս չլեցուցած... դե՛ռ աչքերը ըս յաւիտեանականութեան մէջ չը բացած, կուզեմ որ հարստ, նեկան քօղդ տեսնեմ. կուզեմ որ քու ճակատը փողփօղի ու ես այդ քօղը, այդ փողփողած ճակատը համբուրեմ ու անանկ բաժնը իմ: Մի՛, մի մերժեր ծերունի հօրդ վերջին բաղձանքը:

Նէտէլքա մահու չափ տագնապեցաւ: Ան իր գեղեցիկ գլուխը հակեց հօր կուրծքին վրայ ու սկսաւ հեծկլտալ:

— Արցունքդ չեմ ուզեր, Նէտէլքա: Մահամերձ հօրդ ձայնը լսէ ու անոր անէծքը մի պոռթկացներ: Հիմայ Գրում Մանօլով հոս պիտի դայ: Ան տարիներէ ի վեր կրկնած է իր խնդրանքը: Մէկը չունի: Մեր գործին մէջ մեծցած է, եւ ծանօթ է մեզի իր նկատարները: Պատմութիւնդ գիտէ: Սիրով ընդունած է զաւակդ տլ իր յարկին տակ առնելու: Ան քեզ երջանիկ պիտի ընէ:

Ի՞նչ ըսէր Նէտէլքա... Ի՞նչ պատասխանէր: Ծերունի հօր վերջին փափաքը պիտի չկրնար մերժել, սակայն ամուսնանալու միտքը կը սոսկացնէր զինքը:

— Մի՛ լռեր: Խօսքդ կուզեմ: Պատասխանդ կուզեմ, վրայ բերաւ Կէօրկի Լազով:

— Ո՛հ, հայր իմ, հայր իմ... հեծկլտաց Նէտէլքա. Ի՞նչպէս կուզես որ սեւերուս տեղ հարսանեկան քօղն անցունեմ երեսիս: Ինչպէ՞ս կը պահանջես քու Նէտէլքայէդ որ կենդանի էակ մը դառնայ եւ ուրիշ մը երջանկացնէ: Միթէ չգիտե՞ս թէ քաւ աղջիկդ ստուեր մըն է, մարդկային կերպարանքով ուրուական մըն է: Չէ՛, հայր իմ չէ, կը պաղատիմ, ես դժբաղդ եմ, ես

անիճեալ աղջիկն եմ, ես եղբրաբաղդ ճակատագրին զոհն եմ, թո՛ղ այդ անձը դժբաղդ չըլլայ եւ եղբրաբաղդ ճակատագրի մը զոհը չդառնայ: Ըսէ, հայր իմ. յայտնէ Գրում Մանօլովին թէ Նէտէլքա կենդանի չէ, մեռած է, մեռած է ան: Ի՞նչ պիտի ընէ ինձի պէս էակ մը, որ սիրտ չունի, զգացում չունի, սէր չունի: Մեղք է այդ մարդը, մի մտնեք անոր արիւնը: Դուռն իմ սեւերուս տեղ տեղ ձերմակ չղարշ մը հաղցունելով զիս դադող մը դրած պիտի ըլլամ:

Կէօրկի Լազով չկրցաւ առարկել: Անոր լիկելու մօտ կոպերու տակէն պղտոր արցունք մը յորդեց ու լեցուեցաւ մեռելու տիպարանքով: Եւ անոր շրթունքը պրկուեցաւ, իսկ ճակտին խորշումները սկսան դայարուել: Դուռնը ձգեց բազմոցին վրայ ու ինքն ալ դառնօրէն լացաւ:

Նէտէլքա դողդղանալով ոտքի ելաւ ու արցունքը սրբելով դէպի դուռը ուղղուեցաւ: Բայց չկրցաւ դուռը բանալ, չկրցաւ հօրմէն բաժնուիլ: Ետ դարձաւ: Նայուածքը հօրը վրայ սեւեռեց ու անոր աղբխարշ վիճակը տեսաւ: Կեցաւ... Ո՞ւր երթար, ո՞ւր փախչէր: Ոտքերը կը կթոտէին ու ստիպուեցաւ պատին կրթնիլ:

Դուռը կիսովին բացուեցաւ: Եկողը սպասուհին էր, որ իմացուց թէ Գրում Մանօլով եկած էր եւ իր հայրը տեսնել կուզէր:

— Ըսէ թող ներս գայ, դողդղաց Նէտէլքա. իսկ ինքը քովընտի դուռնէ մը իր առանձնասենեակը քաշուեցաւ:

Ժ.

SUSISAN ԿՍԿՍԻ ԱՍԿԱՍԻԼ

Աշուն էր: Ծառերը տերեւաթափ եղած էին: Կանաչուած թեան տեղ՝ ժանգոտած դոյն մը առեր էին դաշտին, խոտերն ու բլուրները ստորադու տարածուած մացառները: Մեղմիկ ու քիչ մը պաղուկ հով մը կանցնէր անտառին ու ծառաստաններու խորը: Բէն եւ կը խշխշացնէր չորցած ու ձիւղերուն փակած տերեւներէն: Զորս դին տխուր ու սրտաճմլիկ ամառութիւն մը կը տիրէր:

Կէս օրն անցած էր: Արեւը սկսած էր դէպի հորիզոնը հակիլ: Այդ պահուն երիտասարդ կին մը քաղքին արուարձաններէն դուրս, մացառու եւ ապառաժներով ծածկուած բլուր մը կը բարձրանար դանդաղ ու դրեթէ խոնջած քայլերով:

Տառիանքան էր այդ կինը. Բայց այնքան կերպարանափոխուած էր, այնքան ողորմելի վիճակ մը ստացած էր որ դրեթէ անճանաչելի դարձած էր:

Գեղեցիկ սեւ աչքերը խոր ինկած էին, արտեւանունքը դեղնած ու թօշնած գոյն մը ունէր. դիմագծերը հալած էին, չրթունքը կասկապուտ եղած՝ ներս քաշուեր ու կաշի կտրած էին: Մարմինը կմախք մըն էր ու ինքը ստուեր մըն էր կանացի հրեշտակային ցերպարանքով: Նստեցաւ ապառաժի մը վրայ ու սկսաւ մտածել:

Երկու տարի անցած էր ամուսնութենէն մինչեւ այդ օրը: Ամուսնութեան առաջին տարին չափազանց երջանիկ եղած էր: Շարունակ Ռուսնուքէն նամակներ կը ղրկէր Նէտէլքային եւ կը խնդրէր որ անգամ մը իրենց հիւր ըլլայ: «Եթէ հոտ ծովը կայ, ծովին աննկարագրելի տեսարանը կայ. կը գրէր Տատիանա-ճա Նէտէլքային, հոս ալ Դանուբ գետը կայ: Ան ալ գեղեցիկ է, անոր ջուրերն ալ արտիդ պիտի խօսին: Եկո՛ւր կարօտցանք քեզ:» Այս գրութիւնները կրկնած էր և միշտ նոյն ոճով նկարագրած էր:

Նէտէլքա չկրնալով գիմանալ, իր սիրասուն զաւակն առնելով. գարնան առաւօտ մը Ռուսնուք մեկնած էր:

Տատիանա քիչեց այս պարագան ու պահ մը ցնցուեցաւ: Յիշեց... այո՛, քիչեց որ ինքն ու ամուսինը փութացած էին կայարանը. դիմաւորած էին Նէտէլքան ու համբոյրներու մէջ ողողած էին սիրասուն զաւակը: Նէտէլքա հագած էր սեւ շրջագիւտ մը, գլուխը դրած էր սքանչելի գլխարկ մը եւ վիզը անցուցած էր թանկագին պօս մը: Անոնք կառքով մը մինչեւ իրենց բնակարանը դացած էին խելայեղ ու աննկարագրելի ուրախութեամբ մը:

Իայց, յետո՛յ... ո՛հ, քիչեց որ Նէտէլքա տակաւ առ տա-կաւ իր աչքին կը պատկերանար ո՛չ թէ իբրեւ քոյր մը, ոչ թէ իբրեւ մտերմուհի մը. այլ կին մը՝ որ կեղծ խօսքերով իր ընտանեկան յարկին ներքեւ կը մտնէր ու իր խաղաղութիւնը կը վրդովէր: Ան սկսած էր նախանձիլ, որովհետեւ իր ամուսինը խենթ կը դառնար՝ զանի պատուելու, շրջագայութեան տա-նելու եւ երջանկացնելու համար:

Տատիանա այդ օրէն ի վեր զգացած էր թէ իր մէջ որդ մը մտած էր ու կը կրծէր իր սիրտը:

Երկրորդ տարին այլեւս նախանձը ցնցած էր իր էութիւնը ու սեւ հիւժախտը վարակած էր իր սիրտն ու թոքերը:

Հետեւաբար. երբ ապառաժէն դէպի մացառուտ դաշտագի-տինը դարձուց Տատիանան իր նայուածքը, այն ատեն վերըս-տին պատկերուեցան աչքին այն տեսարանները, ուր իր սիրելի ամուսինը քաղցր ու գորովալի խօսքերով Նէտէլքայի անցեալը մոռցնել կը ջանար:

Քոովայոյդ ու բոլորովին ընկճուած՝ Տատիանա տուն վե-րադարձաւ ու սեղանին վրայ ամուսնոյն ուղղեալ նամակ մը

գտաւ: Ծանցցա՛ւ... գիրը Նէտէլքայինն էր:

Մինչեւ այդ վայրկեանը չէր համարձակած Նէտէլքայի այն նամակները, որոնք իր ամուսնոյն հասցէին ղրկուած էին, բանալու ստիպուիլ. սակայն չկրցաւ համբերել: Առաւ նամակը ու իր առանձնատենակը մտաւ: Հոն բացաւ նամակը ու ահա ինչ որ կարդաց.

«Սիրելի Պօրիս,

Երէկ, կէս օրէն ետքը նամակդ առի: Ժամերով լացի, երբ իմացայ որ Տատիանա քայի վիճակը երթալով վատթարացած է և թէ Պուքրէշէն կանչուած բժշկապետ մը խորհուրդ տուած է որ անպատճառ սանաթօրիում մը գրուի: Լացի՛, որովհետեւ քու դժբախտութիւնդ իմ դժբախտութիւնս է, ինչպէս քու երանու-թիւնդ իմ երանութիւնս եղած էր: Խեղճ Տատիանա՛, տարա-բաղդ քո՛յրս, արդեօք ինչ անողոք հիւանդութիւն էր որ զին-քը քիչ ժամանակուան մէջ այդքան ընկճեց: Ինչո՞ւ գրած չես թէ բժշկապետը ինչ ըսաւ քեզի այդ հիւանդութեան մասին: Որքան ուրախ պիտի ըլլայի, եթէ այս տարի Պուրկազ դայիք միասին: Թերեւս ծովու լողանքը նպաստաւոր պիտի ըլլար ի-րեն: Կը խնդրեմ Պօրի՛ս, երբ Տատիանա սանաթօրիումը տա-նիք, տեղեկութիւն մը տուր ինծի որ անգամ մը հոտ դամ ու չիք, տեղեկութիւն մը տուր որ ամէն վայրկեան աչքիս առջին է զինքը տեսնեմ: Հաւատայ որ ամէն վայրկեան աչքիս առջին է քանի կը մտածեմ, հոգիս անպատում ցաւով մը կը լեցուի: Այս անգամ երկար պիտի չգրեմ. կ'ապասիմ քու նամակին: Ընդունէ՛ սիրասուն զաւակիս համբոյրները:

Քոյրդ՝

Նէտէլքա Լաղովա»

Տատիանա կարդաց այս նամակը, տասն անգամ ըլլալով կարդաց: Խորհեցա՛ւ... Դանկին տակէն փայլատակում մը ան-ցաւ խոովեց զինքը: Խարկութեամբ մը ձեռքին մէջ ճմրթկեց նամակը ու յետոյ ծոցը դրաւ:

Ինքը չէր գիտեր թէ Պուքրէշէն եկած բժշկապետը պատ-ուիրած էր որ Սանաթօրիում դրուի:

— Պօրիս կուզէ հեռացնել զիս իր քովէն, հեղձկաց Տա-տիանա ինքնիրեն, որպէսզի Նէտէլքա դայ իմ յարկիս տակ ապրի: Մեր ամուսնութիւնը պարզ ձեւակերպութիւն մըն էր: ատիկա եղաւ, որ Պօրիս ազատ ըլլայ իր սիրային յաբաբերու-թեանց մէջ, Դիտե՛մ, գիտե՛մ, Նէտէլքա ամուսնոյս կուռքն է. եւ անոր սէրը չնմանիր իմ սիրոյս: Պօրիս կ'ապրի ինծի հետ, բայց անոր ո՛չ սիրտն իմ է եւ ոչ ալ սէրը. Կը խաբէ՛, կը խաբէ՛ զիս ամուսինս: Անոր բովանդակ էութիւնը Նէտէլքայինն է, անով շինուած է:

Այդ միջոցին ներս մտաւ Պօրիս: Գուրդուրանքով մը մօ-տեցաւ ու համբուրեց իր սիրելի կինը:

— Կեղծաւոր... բացառանչեց Տատիանքս իր գլուխը մէկ-
դի դարձնելով. դուն այդ համբոյրներովդ մի խաբեր զիս: Գը-
նա՛, հեռացի՛ր... եւ թող զիս որ վիշտերուս մէջ մնամ: Գնա՛...
ալ ես քու սիրելի Տատիանքսդ չեմ, քու կինդ չեմ:

— Ի՞նչ կ'ըսես Տատիանքա՛, ի՞նչ կը խօսիս, դողդղաց
Պօրիս: Ե՞րբ եղած է որ կեղծաւորութիւն մը բրած ըլլամ: Ին-
չո՞ւ այդ խօսքը բերնէդ հանեցիր: Ո՞վ, քու Պօրի՛սդ կեղծա-
ւոր է...

— Այո՛, իմ Պօրիս կեղծաւոր է: Անոր համբոյրները մի-
միա՛յն խաբելու համար են:

— Մի՛ ըսեր այդպէս, իմ համբոյրներս միմիայն քեզ խա-
բելու համար չեն:

— Կը ստե՛ս, կը ստե՛ս... ճչեց Տատիանքս ու կատաղի
շարժումով մը ոտքի ելաւ ու դէպի դուռը ուղղուեցաւ: Յետոյ՝
ետ դարձաւ ու սոսկալի քահ-քահ մը փրցնելով ինկաւ բազմո-
ցին մէկ անկիւնը:

Պօրիս Միրքով քովը վազեց ու իր գիրկին մէջ առաւ ա-
նոր գլուխը:

Տատիանքս կը հեւար ու բերնէն լորձունքներ կը թափէր:
Խեղճ կինը խելագարուած էր...

Մ Ա Ս Ն Բ.

Ա.

Հ Ի Ի Ա Ն Դ Ա Պ Ա Շ ՈՒ Շ Ի Ն

Տատիանքս խելագարուած շիճակի մը մէջ քանի մը տա-
րի հիւանդանոցը մնաց: Երբ քիչ շատ ապաքինելու յոյս սկսաւ
ցուցնել, բժիշկներու խորհուրդով Պուրկաղի ծովեզերեայ հի-
ւանդանոցը փոխադրուեցաւ, ուր կարելի էր ծովէ թէ՛ տաք եւ
թէ՛ պաղ յոգանքներ կատարել տալ:

Խելագարութեան նպաստները չկային, բայց այս անգամ
Տատիանքս յամբ եղած էր եւ չէր կրնար ճիշ մը բերնէն հա-
նել: Իր մահճակալին մէջ, բարձերուն կրթնած ժամերով կը
նայէր եւ սրտակեղեք երեւոյթ մը կը պատկերացէր:

Պօրիս Միրքով ամէն օր կ'ուզար եւ ժամերով անոր գլու-
խըն իր դրկաց մէջ առած կը դորովէր, կը փայփայէր եւ համ-
բոյրներով կ'ողողէր անոր ճակատն ու մազերը: Իսկ Տատիան-
քս կարծես թէ չէր զգար, բան մը չէր հասկնար: Ան կը նա-
ջէ՛ր, անքթիթ, անթարթ աչքով մը կը նայէր: Յետոյ ձանձ-
րացած ու նեղացած վիճակով մը կ'իյնար անկողնոյն մէջ ու
փոքրիկ տղու մը պէս կը հեծկլտար:

Այս վիճակը շուրջ ութը տարիներ տեւած էր:

Սկսած էր Պալքանեան պատերազմը: Հիւանդանոցները
դինուորական իշխանութեանց ձեռքն անցած էին եւ յատկաց-
ուած էին վերաւոր զինուորներու: Այդ պատճառաւ՝ հիւանդ-
անոցներն չտոներ տուն դրկուած էին: Մինակ թէ՛ Տատիանքս կը
մնար հիւանդանոցը, որովհետեւ Պօրիս Միրքով յաջողած էր
զինուորական իշխանութեան ենթարկուած բժշկական վերին
մարմնոյն հաւանութիւնն առնել, խնդրելով որ Տատիանքս
չզրկուի ծովի ամէնօրեայ լողանքէն, որ կը կատարուէր հի-
ւանդանոցին մէջ, մասնաւոր կարգադրութեան մը համաձայն:

Այդ միջոցներուն՝ Նէտէլքա Վիէննա կը գտնուէր: Ինքն
ալ ջղային հիւանդութեան մը ենթարկուած էր եւ բժիշկներու
խորհուրդով տարիէն աւելի կըլլար որ դարմանուելու գացած
էր:

Եւ որովհետեւ պատերազմի յայտարարութիւնն իմացած
էր, Նէտէլքա փութաց Պուրկաղիա վերադառնալու:

Ինչպէս բոլոր բարձր դասու կիներն ու աղջիկները գին-
ւորական հիւանդանոցներու մէջ հիւանդապահուհիի պաշտօններ
ստանձնեցած էին, այդպէս ալ Նէտէլքա սիրով յանձն առաւ
այդ ծառայութեան մէջ մտնելու:

Եւ Նէտէլքա մտաւ Պուրկաղի հիւանդանոցը, ուր կը գլուխ տար Տատիանքա:

Նէտէլքա տեսած չէր Տատիանքան այդ վիճակին մէջ, եւ երբ առաջին անգամն ըլլալով անոր առանձնասենեակը մտաւ եւ դէմ առ դէմ գտնուեցաւ իր սիրած աղջկան, զգաց որ սիրտը խշխշաց ու չկրցաւ իր արցունքը զսպել:

Տատիանքա ընդարձացած ու կծկտուած կը մնար մահճակալին մէջ ու կը նայէր լուսամտէն դուրսը:

Ան չկրցաւ ճանչնալ թէ իր դէմը կեցողը ուրիշ մէկը չէր եթէ ոչ այն անիծեալ աղջիկը, որմէ նախանձած էր եւ անոր ունեցած սէրը չէր կրցած ըմբռնել: Ան չէր հասկցեր թէ ինչ տէր էր այն սէրը, որ կապած էր իր ամուսինը Նէտէլքային...:

Արդ, Նէտէլքա դողդոջալով մտնեցաւ Տատիանքային ու առջին անգամ ձեռքերը իր ձեռքերուն մէջ առնելով, սկսաւ զգուշացնել:

Նէտէլքա հազած էր սեւ շրջազգեստ մը եւ գլուխը ծածկած էր գլխածածկ քոյրերու յատուկ վարչամակովը:

Տատիանքա ձեռքով նշան ըրաւ. թէ գաւաթ մը ջուր կուզէր: Նէտէլքա անմիջապէս գաւաթ մը ջուր տուաւ անոր ու նորէն նստեցաւ անոր քովը:

Պօրիւս Միրքով քանի մը օրէ որ բացակայ էր: Ան դիւրստութեամբ հետ մինչեւ կեդրոնական բանակատեղին գացած էր:

Երբ վերադարձաւ ու տեսաւ Նէտէլքան որ իր սիրական կնոջ անարին վերեւը նստած էր եւ կ'արտասուէր, հոգեկան աշխարհի անդուստի խռովք մը զգաց իր բովանդակ էութեան մէջ որ կարելի չէ բացատրել:

— Նէտէլքա... դուն հրեշտակ մըն ես, փղձկաց Պօրիւս Միրքով:

— Ո՛հ, Պօրիւս, ես այս դարհուրելի դժբաղդութիւնը չէի ուզեր որ քեզի ճակատագրուած ըլլար, միմիջեց Նէտէլքա:

— Ինչ ընեմ... ի՞նչ ըսեմ... պէտք է համբերել:

— Ոեւէ բարեկեցութիւն յոյս չկա՞յ:

— Մեր գերմանացի բժշկապետը կը պնդէ թէ այս կարգի հիւանդութիւններ մէկէն ի մէկ կուգան ու յանկարծ կը բուժուին: Անոր ըսածը այն է որ, պէտք է այս հիւանդութեան ենթակայ եղողը մեծ եւ զօրաւոր յուզում մը կրէ որ ընդարձացած ջիւղերը շարժին ու ինքը կարենայ իր պիտակցութիւնը գտնել: Ուրիշ ոչ մէկ դարման անօգուտ է:

Պօրիւս եւ Նէտէլքա կը խօսէին, իսկ Տատիանքա ընկճուած վիճակով ու դառնացած նայուածքով մը կը դիտէր եւ միայն կերպարանքին վրայ տեսակ մը անբացատրելի ցնցում կը պատկերացնէր:

Այսպէս օրեր անցան:

Նէտէլքա քրոջ մը խանդաղատալի գուրգուրանքով օրը

երկու անգամ կը հսկէր Տատիանքայի կատարած լողանքին վրայ եւ դեղերը իր ձեռքովը կուտար կանոնաւորապէս:

Օր մը, երբ Տատիանքա իր ձեռքով լողանքները կը փոխէր, ինքնաբերաբար ձեռքը խրեց բարձին տակ ու հոն գտաւ ճմրթկըւած թուղթ մը: Բացաւ այդ թուղթը, վրան նայեցաւ խօլ ու դիւային շարժումով մը, սարսուց, ու յանկարծ ճչեց:

— Քո՛ւկդ է... քո՛ւկդ է այս նամակը:

Ու բարկութեամբ մը Նէտէլքայի երեսին նստեց զայն եւ դերագոյն ճիգով մը վար նետուեցաւ մահճակալին մէջէն:

Նէտէլքա, որ փոխնորոշները ձեռքը բռնած մէկիկ մէկիկ կուտար, որ Տատիանքա հազնէր, ծոցեցաւ ու տախտակամածին վրայ նստուած թուղթը առաւ: Բացաւ ճմրթկուած թուղթը: Իր գրած մէկ նամակն էր:

— Կարգա՛ւ... աղէկ կարգա՛ւ... գոչեց Տատիանքա, որ հըրաշքով մը սկսած էր խօսիլ: Ես չեմ այդ նամակը դրողը: Ի՞նչն ես... դո՛ւն ես...

Ու պոռթկացումով մը սկսաւ հեծկտալ:

Նէտէլքա, որ մինչեւ այն ժամանակ երբեք կասկածած չէր թէ Տատիանքա բացէն ի բաց իրմէն նախանձած էր եւ այդ նախանձին համար էր, որ ջղայնացած ու ցաւալի հիւանդութեան մը ենթակայ եղած էր, խոր ու դառն թախիծով մը լեցուած մօտեցաւ անոր ու միմիջեց:

— Իմ է նամակը... քրո՛ջդ է...:

Քո՛յրս... ո՞վ... դո՛ւն իմ քոյրս... գոչեց Տատիանքա սոսա: Կալի վրէժխնդրութեամբ լեցուած ձայնով մը: Երբեք չեմ ընդունիր: Քո՛յրս... հա՛, հա՛, հա՛... քո՛յրս էք: Ո՞վ կըսէ թէ դուն իմ քոյրս... հա՛, հա՛, հա՛... դուն իմ քոյրս չես: Գի՛ք, կը ստե՛ն, կը ստե՛ն... դուն իմ քոյրս չես:

Նէտէլքա ոչ մէկ բառ, ոչ խօսք, ոչ մէկ ճիշտ չհասնեց բերնէն: Ան ուրախ էր որ հրաշք մը կատարուեցաւ: Անոր հոգին ցնծութեամբ կը լեցուէր, որովհետեւ կը տեսնէր Տատիանքայի բուժութեամբ կը լեցուէր, որովհետեւ որ Տատիանքա խօսէր, իր էութեան մէջ լեցուցած դառնութիւնը պարպէր: Կը հասկնար թէ թեան մէջ լեցուցած դառնութիւնը պարպէր: Կը հասկնար թէ խեղճ կիներ չէր զգացեր այն անսահման սէրը, զոր ինքը տաժած էր անոնց նկատմամբ: Համոզուեցաւ թէ Տատիանքա նախանձ էր եւ այդ նախանձը մինչեւ խելագարութեան տարած էր: Ուրեմն... ճիշտ էր Տատիանքային ըսածը. ճիշտ էր այն էր: Թէ ինքը եղած էր Պօրիւսի դժբաղդութեան պատճառը:

Եւ սակայն Նէտէլքա իր հոգեւոր խորը մթութիւն մը չէր նշմարէր: Իր ճակատը մաքուր էր ու կը փողփողէր:

Գ.

ՊՕՐԻՍ ՄԻՐՔՈՎ ԵՒ ՆԷՏԷԼՔԱ

Բժշկական գործողութիւնէն ետքը՝ Պօրիս Միւրքով բոլորովին ապաքինած էր. սակայն խոր ու իր սիրտը կրծող ցաւ մը դառնացուցած էր իր էութիւնը:

Օրըստօրէ մեղամաղձոտ վիճակ մը կ'ստանար: Օրըստօրէ կը հալէր ու կը սիրէր առանձին մնալ:

Վերջապէս չկրցաւ տոկալ ու ինկաւ անկողին:
Տատիանքա շուարած էր ու ի՞նչ ընելը չէր գիտեր:

Աստու մը, երբ Պօրիս Միւրքով իր մահճակալին մէջ կը քնանար, եւ Տատիանքա խոհանոցը մտած կերակուր եփելով դադած էր, կամաց մը ներս մտաւ Նէտէլքա եւ ոտքին ծայրերուն վրայ քալելով մօտեցաւ անոր անկողինին:

Կեցա՛ւ... դիտեց այդ անձը զոր սիրած էր եղբօր մը պէս՝ եւ երբեք չէր կրցած անոր պատկերը հեռացնել իր աչքին առջեւէն:

— Պօրիս, Պօրիս. ձայնեց Նէտէլքա՝ խղիւղած ու սրտաճամբիկ շնչոտ մը դնելով իր հնչումներուն մէջ:

Պօրիս Միւրքով աչքերը բացաւ ու նայեցաւ:

— Հիմակ, հա՛... տրտնջաց Պօրիս՝ իր ձեռքը երկնցնելով Նէտէլքային: Մահաւան վայրկեաններուս կը սպասէիր, այնպէս չէ՞:

— Երբեք, հեղձկաց Նէտէլքա, ու նստեցաւ անոր մահճակալին մէջ անկիւնը:

— Հապա ո՛ւր էիր այսքան ժամանակ, Երեք ամիս է որ կը չարչարուիմ: Պատերազմէն վերաւոր եկայ, Բժշկական գործողութիւն մը եղաւ մարմնոյս վրայ, Դուն միթէ չիմացա՞ր: Չգիտէի՞ր իմ գալստը...

— Չէի գիտեր... բան մը չէի իմացեր, թոթովեց Նէտէլքա, որ կը ջանար իր սրտին դառնութիւնը ծածկել:

— Աղէկ, Ըսէ, դուն յայտնէ ինծի, ինչո՞ւ օր մը օրանց տուներնիս ոտք չկոխեցիր:

— Պօրիս... այդ մասին ոեւէ հարցում մի ըներ ինծի: Չէ՞ որ եկայ... չէ՞ որ քու քովդ եմ... ի՞նչ հարկ կայ վիշտ կը ըստեղծես դուն քեզի: Յիշէ՛, դուն էիր որ ինծի ըսիր. «Նէտէլքա, ոչ աշխարհը մեր կտրծած աշխարհն է եւ ոչ ալ մարդիկը մեր մարդիկն են»: Այս յայտնութիւնդ պատգամ մըն էր ինծի համար: Երբ մարդկային նենգ դաւ մը կը տեսնեմ շուրջս: Այդ պատգամը կը մտաբերեմ:

— Ա՛խ... գիտե՛մ... հասկցած եմ քու չգալուդ պատճառը, խռովեցաւ Պօրիս Միւրքով սրտադողով մը: Գիտե՛մ... Տատիանքան է որ չէ ուղած մեր տունը գալդ:

— Տատիանքա՛ն... ամենեւի՛ն, անիկա տեղի տուած չէ ո՛ր եւէ պատճառի մը, որ ես ձեր բնակարանը չգտմ:

Դառն ու եղկելի ժպիտ մը պատկերուեցաւ Պօրիս Միւրքովի կերպարանքին վրայ: Գլուխը վեր առաւ մահճակալի բարձերուն վրայէն ու պիշ պիշ նայուած մը արձակեց Նէտէլքայի աչքերուն մէջ:

— Գիտե՛մ, նախա՛նձը, սոսկալի նախանձն է որ քու քայլերուդ առջին ցցուած է, ինչպէս սեւ օձ մը որ մացասի մը խորէն կը բարձրացնէ իր ահաւոր գլուխը: Գիտե՛մ, Նէտէլքա, մի ջանար ամէն բան ծածկել:

— Իայց... ցնցուեցաւ Նէտէլքա:

Այդ պահուն դուռը կամացուկ մը բացուեցաւ ու սեմին վրայ երեւցաւ Տատիանքա:

Նէտէլքա մահճակալին վրայէն ընդոստ վեր ցատկեց ու Պօրիս Միւրքովի սնարին քով կեցաւ:

Տատիանքա աչքերը մթնցուցած ու կերպարանքին ամբողջ արտայայտութիւնը խռոված՝ մօտեցաւ Նէտէլքային ու սարսը՝ ուսի նայուածք մը արձակեց անոր վրայ:

Նէտէլքա՛, առանց բառ մը հանելու բերնէն՝ վար առաւ երեսի քօղը ու դուրս ելաւ սենեակէն:

Պօրիս Միւրքով կեցած տեղը գալարուեցաւ:

— Ի՞նչ ըրիր, ինչ ըրիր, գոչեց Պօրիս՝ ջանալով իր մէջ խղիւղ անդուստլ խռովք մը:

— Ոչինչ... բայց ան գործ չունի այս տունին մէջ... քրթմընջեց Տատիանքա, այսչափ:

— Պատճա՛ռը...

— Ի՞նչ հարկ պատճառը քննելու: Եթէ մեր բնակարանէն ոտքը կտրելու ըլլայ, բան մը կը կորսնցնե՞նք:

— Տատիանքա՛... անխղճութիւն է ըրածդ:

— Թող ըլլա՛յ... բայց բաւական է որ տունիս խաղաղութիւնը չխանդարուիր:

— Եւ սակա՞յն... խղիւղեցաւ Պօրիս Միւրքով:

— Կամ ես, կամ թէ ան... ճչեց Տատիանքա կատաղի ձայնով մը:

— Աստուած իմ... աս ինչ ստորին նախանձ է քու մէջդ, Տատիանքա հնչեց Պօրիս Միւրքով:

— Նախա՛նձ... նախա՛նձ անունը կուտաս ի՞մ զգացումնե-

րուս ու իմ հարազատ սիրոյս, ընդհատեց Տատիանքա. նախա՛նձ անունը կուտաս արժանապատուութեանս զոր քու Նէտէլքադ ոտքի տակ առնելու կը ջանար: Ի՞նչ կուզէ ան...: Կուզէ քաղ ոտքի տակ առնելու կը պարզ ձեւակերպութիւն մը ըլլա՞յ: որ մեր ամուսնութիւնը պարզ ձեւանա՞մ: Ո՛չ, Պօրիս, ո՛չ, ես կուզէ որ խուլ, կոյր ու յամբ ձեւանա՞մ: Ո՛չ, Պօրիս, ո՛չ, ես լոյսի մէջ հրեշտակ ու մթութեան անկիւններու մէջ դեւ մը լոյսի մէջ հրեշտակ ու մթութեան անկիւններու մէջ դեւ մը տեսնել չեմ ուզեր: Բու Նէտէլքադ հրեշտակի կերպարանքով սեւ դեւ մըն է: Ասոր համոզուեցայ, եւ այդ է պատճառը որ չեմ ուզեր երեսն անգամ տեսնել:

Դ.

ՊՕՐԻՍ ՄԻՐՔՈՎ ՄԱՀԱՄԵՐՁ

Ամիսներ անցնելով՝ Պօրիս Միրքովի վիճակը դառն ու սրտառայող երեւոյթ մը առած էր: Նիհարցած, կմախացած, գրեթէ ոսկոր կտրած էր բոլոր մարմինը:

Իրկուսն մը զգաց որ ներքին խռովք մը կը խղզէր զինքը, զգաց որ կեանքը կը խուսափէր իրմէ եւ իր երակներուն արիւնը կանգ կ'առնէր տակաւ առ տակաւ:

— Տատիանքա, մրմնջեց Պօրիս Միրքով, կը պաղատիմ, ըսէ որ սպասուէին երթայ Նէտէլքային եւ լուր տայ վիճակս:

Տատիանքա ցնցուեցաւ: Ի՞նչ ընէր... Ի՞նչպէս յանձն առնէր Նէտէլքային դիմելու: Չէ՞ որ վաճառած էր զայն: Չէ՞ որ երեսն անգամ տեսնել չէր ուզած: Հիմա՞կ... օ՛հ, հիմակ պիտի խօսարհէ՞ր անոր առջին: Եւ ինչո՞ւ... Ի՞նչ բանի ականատես ըլլալու համար: Պիտի կարենա՞ր հանդուրժել որ իր ամուսինը մահամերձ վիճակին մէջ անգամ իր բովանդակ սէրը Նէտէլքային յայտնէր եւ անկից առնէր իր կարօտը:

Ուստի կեցած տեղը գամուեցաւ մնաց: Աչքերը լայն լայն բացաւ ու դիտեց ամուսինը, որ պատասխանի կ'սպասէր:

— Մի կենար... զրկէ՛, Նէտէլքային զրկէ սպասուէին, կրկնեց Պօրիս՝ չոր հազ մը հանելով իր կոկորդէն: Անիկա մեր քոյրն է: Անիկա պիտի ըլլայ քու պաշտպանդ: Ան բարկուածեան ինչ ըլլալը չգիտեր: Անոր հոգին մաքուր է, չքնաղ է: Ան պիտի սիրէ քեզ: Կանչել տուր, Տատիանքա, կանչել տուր զինքը: Կուգեմ քու թեւերուդ մէջ մեռնիլ եւ, միեւնոյն ատեն կուգեմ որ Նէտէլքայի նայուածքները հոգեւոյս խորը պատկերացնեմ: Ձեր երկուքին արցունքը նոյնն է ինծի համար:

Տատիանքա չկրցաւ մերժել: Հոգեկան ջախջախիչ ցաւով մը լեցուած սենեակէն դուրս ելաւ ու սպասուէին զրկեց Նէտէլքային՝ հետեւեալ երկտողը գրելով:

«Պօրիսի վիճակը ծանր է: Այս առտու խնդրեց որ դուռն մեղի դաս: Տատիանքա»

Այս երկտողը Նէտէլքա կարդաց թէ չէ, անմիջապէս տուռէն դուրս նետուեցաւ եւ ուղղակի Պօրիս Միրքովի բնակարանը գնաց:

Տատիանքա, որ պատուհանէն անոր գալը նշմարած էր, խկոյն դուռը վազեց, բացաւ զայն ու խոռվատանջ ձայնով մը ըսաւ.

— Պօրիսի վիճակը ծանր է... չատ ծանր է...

Նէտէլքա լսեց ու հեւքոտ շարժումով մը վեր ելաւ եւ մըտաւ Պօրիս Միրքովի նշմաններէ:

— Եկար, չէ՞... փղձկաց Պօրիս՝ որ չկրցաւ շարունակել ու սկսաւ հազալ:

— Եկա՛յ, դողդղաց Նէտէլքա՛ Պօրիսի ընդարմացած ձեռքերը շիւղով: Խօսէ՛, ի՞նչ ունիս... ո՞ւր տեղդ է ցաւը:

— Սրտիս մէջ, Նէտէլքա, սրտիս մէջ է ցաւս, հառաչեց Պօրիս՝ որուն աչքերուն մէջ արցունք լեցուեցաւ:

— Բժիշկդ ի՞նչ կ'ըսէ:

— Բժիշկիս պէտք չմնաց: Ես գիտեմ թէ կեանքը խուսափած է ինչէ: Գիտեմ մ... ահա ատոր համար ուղեցի որ դուռն քովս ըլլաս: Ուղեցի որ լսեմ քու ձայնդ: Լսէ՛ Նէտէլքա՛, խօսք տուր ինծի: Կիտի սիրեմս իմ որբեւայրի Տատիանքաս, ինչպէս սիրած էիր ու սիրեցիր զիս: Լսէ՛, անոր պաշտպանը պիտի ըլլամ: Բո՛ւրիւնեմ ան որբ մնաց հորմէն ու մորմէն եւ հիմակ ալ պիտի ըմբռնուի ինչէ: Ա՛խ, ան պղտիկ խնթուրեւեւներ ունեցած տի բաժնուի ինչէ: Եւ հասկցած մեր սէրը: Նախանձ մը սնուցած է իր մէջ, եւ այդ նախանձը միշտեւ խելագարութեան մղած էր զինքը: Բայց ասոնք յանցանք մը չեն: Դուռն պիտի ներես: Նէտէլքա՛, դու քեզի... զու՛րկ եմ:

Պօրիս Միրքով խօսեցաւ, հազաց. խղղուած ճիչ մը հանելու ջանաց... Յետոյ դարձաւ Տատիանքային՝ որ մահակալին մէկ կողմը կը կենար, ու վերջին նայուածք մը արձակելով մրմնջեց.

— Մնա՛ք բարով, սիրելիներ՛ս...

Ու գլուխը ձգեց բարձին վրայ:

Մեռած էր...

Ե.

ՏԱՍԸ ՏԱՐԻ ԵՏՔԸ...

Հտկառակ Նէտէլքայի աղաչանքներուն՝ Տատիանքա չէր ուղած մնալ Պուլկարիս: Ինքը հօրեղբայր մը ունէր Մակեդոնիոյ մէջ, հետեւաբար գրեց հօրեղբորը եւ յայտնեց թէ կը փախդէր ծննդավայրը դառնալ:

Պալքանեան պատերազմէն մէկ ու կէս տարի ետքն էր որ Տատիանքա Բաժալա գնաց: Իր հօրեղբայրը — Միթքօ Չօրպա — ճին — այդ քաղաքին մէջ ծխախոտի գործարան մը ունէր:

Տատիանքա չկրցաւ որբեւայրի մնալ: Միթքօ Չօրպաճին հոգեւորական, խելացի ու գործունեայ տնօրէն մը իր ծխառուէր ճարպիկ, խելացի ու գործունեայ կիներն ալ մեռած էր: Խոտի գործարանին մէջ: Այս մարդուն կիներն ալ մեռած էր: Ուստի յարմար դատուեցաւ որ Տատիանքան անոր կիներն ըլլայ:

Այսպէս, Տատիանքա ամուսնացած էր, երբ համաշխարհային պատերազմը սկսաւ: Իր ամուսինը զինուոր գնաց: Ինքը ունէր նորածին աղջիկ մը:

Երբ պատերազմի դաշտին ճակատը պատուեցաւ եւ դաշնակից բանակներուն միացած Յունական զինուորները կը քաջէին Բաժալայի վրայ, Տատիանքա հետեւեցաւ այն փախստական պուլկար բնակիչներուն, որոնք դէպի Պուլկարիս կը դիմէին:

Բոլորովին մերկ ու թշուառ վիճակի մը մէջ փախուստ առ-
ւած էր Տատիանքա: Անձրեւոտ ու ցուրտ գիշեր. մըն էր, որ
դրացիները լուր տուին իրեն փախուստի պատրաստուելու: Ի՞նչ
կրնար ընել Տատիանքա. իսկոյն օրօրոցին մէջէն մէկուկէս տա-
րու մանկիկը դուրս հանեց ու զանի խոշոր ծածկոցով մը փաթ-
թած՝ գիրկն առաւ ու ինկաւ ճամբայ...:

Տատիանքա գաղթողներու հետ մինչեւ Խաւքովօ կոչուած
քաղաքը եկաւ ու հոն ողորմելի բնակարանի մը մէջ ապրելու
ստիպուեցաւ:

Իր բոլոր փափաքն էր Պուրկազ երթալ եւ տեսնել իր սի-
րելի Պօրիսին գերեզմանը: Այս փափաքը չէր կրնար կատարել,
որովհետեւ թաղապետութենէն ստացած օրապահիկովը կ'ապրէր:

Եւ սակայն մտադրեց դործ մը ճարել եւ ատով քիչ մը
դրամ ձեռք ձգել, մինչեւ Պուրկազ երթալու համար:

Սկսաւ կար կարել:

Ամբողջ գիշերը ճերմակեղէններ կը կարէր, գրեթէ ոչինչ
վարձքի մը փոխարէն:

Վերջապէս տասը տարի ետքը, կը յաջողէր ոտքը դնել այն
քաղաքը, ուր թողուցած էր պաշտելի ամուսնոյն գերեզմանը:

Եւ որովհետեւ գաղթականներու յատկացուած կայանի մը
մէջ ապրելու ստիպուած էր, այդ պատճառաւ քաղքէն բաւական
հեռու շինուած գաղթականներու կայան մը գնաց:

Գիշեր մը, երբ լուսընկան նոր ելած էր եւ օդը հանդարտ
էր, Տատիանքա կամաց մը դուրս ելաւ գաղթականայանէն եւ ուղ-
ղակի դէպի գերեզմաննոց դիմեց:

Մօտեցաւ Պօրիս Միրքովի դամբանին, ինկաւ անոր հողին
վրայ եւ սկսաւ արտասուել:

Երբ յուզուած ու արտասուելից աչքերով ոտքի կանգնե-
ցաւ ու ետին նայեցաւ, յանկարծ տեսաւ սեւերու մէջ փաթթը-
ւած կին մը որ իր գլխուն վերեւը կեցած էր:

— Խեղճ Տատիանքա՛, դո՛ւն հոս, գոչեց այդ սեւերու մէջ
փաթթուած կինը, որ ուրիշ մէկը չէր, եթէ ոչ Նէտէլքա
Լազովան:

Տատիանքա դողդղաց կեցած տեղը ու լեզուն յառաջ չգնաց
խօսք մը ընելու: Լուսնի պայծառ ճառագայթներու ներքեւ կը
պտտկերուէին իր վիճակը, իր ցնցոտիներու նմանող հագուստն
ու իր դառնացած կերպարանքը:

— Ըսէ՛, Տատիանքա, ըսէ՛ կրկնեց Նէտէլքա անոր ձեռքե-
րը ամուր մը իր ձեռքերուն մէջ սեղմելով: Ո՛ւր էիր... Ինչպէ՞ս
եղաւ որ հոս կը գտնուիս... աս ինչ ճակատագրական դիպում
է: Ըսէ՛, գաղթականներու հետ եկար... ո՛ւր ես հիմակ:

— Այո՛... գաղթականներու հետ եկայ, թոթովեց Տատիան-
քա, որուն ձայնը խղուեցաւ եւ աչքերը մթնցան:

— Գաղթականներու կայանը կը գտնուիս:

— Ճիշտ է,

— Ինչո՞ւ ինծի չեկար: Միթէ քու պաշտելի Պօրիսդ չըսաւ

որ քեզ թշուառ վիճակի մը մէջ չթողում:

— Այո՛... բայց...

— Ինչո՞ւ «բայց»...

— Մի՛նակ չեմ ես...

— Մի՛նա՞կ չես:

— Այո:

— Ո՞վ ունիս հետդ: Ազգակա՞նդ է:

— Ո՛հ, չէ:

— Հապա՞:

— Երկու տարեկանի մօտ աղջիկս է:

— Ուրեմն ամուսնացա՞ծ ես:

— Ի՞նչ ընէի... հօրեղբայրս չթողուց որ այս սիրելի մե-
ռելիս յիշատակովը ապրիմ:

— Հիմակ աղջիկդ ո՛ւր թողուցիր եւ հոս եկար:

— Պառաւ կին մը կայ, անոր յանձնեցի աղջիկս: Ան ին-
ծի հետ ընկերացաւ Խաւքովայէն: Իմացած էր որ ազգական մը
կը բնակէր այս քաղաքը. սակայն իր սեւ բաղդէն այդ աղգա-
կանը մեկնած է եղբր Սիւրեռութ, որ Ռեւմանիոյ իշխանութեան
տակ կը գտնուի:

Նէտէլքա գորովանքով մը գրկեց Տատիանքան եւ ըսաւ.
— Ոչ մէկ վայրկեան պիտի կենաս այս գաղթականներու
յատկացուած կայանին մէջ: Ահա՛ այս պաշտելի գերեզմանին
վրայ կ'երդունցունեմ քեզ որ խօսքս մօրիկ պիտի ընես: Վաղը կը
սպասեմ: Տատիանքա՛, քոյրդ եմ, քոյրդ եմ, կը հասկնաս:

2.

SUSIԱՆՔԱ ԻՐ ԽՂՃԻՆ ԼԵՏ

Տատիանքա գաղթականներու կայանը հասաւ թէ չէ, եր-
կու անձեր եւ պառաւ կին մը իրեն մօտեցան ու կշտամբալից
ձայնով մը ըսին.

— Այս գիշեր ատեն ի՞նչ դործ ունէիր...: Չգիտե՞ս որ հոս
ապաստանողները պէտքէ պարկեշտ ու պատուաւոր ըլլան: Ժամը
գիշերուան տասներկուքէն վերջը փողոցը պտտող կին մը հոս
տեղ չունի: Առտուն կանուխ կ'առնես գլուխդ ու ասկից կը հե-
ռանաս: Յանձնախումբը քու փոքրիկդ պիտի յանձնէ մանկանց
ապաստանարանի խնամակալութեան: Ահոր հացը ճարելէ պիտի
աղատիս:

— Ի՞նչ... Աստուած իմ, իմ մանկիկս հեռացնո՞ւ կուզէք
ինէ, ճիշդ Տատիանքա:

— Հարկա՛ւ: Երբ դուն գիշերը տուըն չես մնար ու հա-
ճոյքէդ աչք չես բանար, ո՞վ պիտի նայի անոր: Որո՞ւ խնա-
մոց պիտի կրնաս յանձնել: Եթէ սա քեզի ընկերացող գաղթա-
կան պառաւը չըլլար, այս պղտիկը ի՞նչ պիտի ըլլար այս գի-
շեր:

— Ո՛հ, ո՛հ, անգուցի խօսքեր մի ընէք, պարոններ, ես իմ մանկիկս չեմ տար: Ես լուսացարարուհի կ'ըլլամ, ես կը մուրամ ու կ'ապրեցնեմ զայն:

— Աղէկ, բայց այդ խօսքերը վաղը կարող ես ոստիկանապետին ըսել եւ ոչ թէ մեզի: Մենք շատ-շատ վկայ մը կարող ենք ըլլալ որ դուք կէս գիշերն անցած էր, երբ կայանը վերադարձար, ընդհատեց երկու անձերուն ընկերակցող պառաւ կինը: Միթէ դուք չգիտէիր թէ մեր պարտականութիւնն է անհրաժեշտ գիշերով քննութիւն մը կատարել եւ կայանին ներքին կարգադրութեանց վրայ հսկել:

— Բայց ես ի՞նչ ըրի... ի՞նչ է իմ յանցանքս. առարկեց Տատիանքա:

— Մեզի ի՞նչ կը հարցնես, պոռաց քննիչ անձներէ մին: Պառաւ մայրիկը շատ լաւ խօսեցաւ: Վաղը հասկցուր ինքզինքդ ոստիկանապետին թէ յանցաւոր չես, թէ անմեղ ես...

Քննիչ յանձնախումբին անդամները մեկնեցան: Այն ատեն Տատիանքա անարեւելի ու ջախջախեալ՝ երկու ձեռքերուն մէջ առաւ գլուխն ու սկսաւ լալ:

Մտածեց... այո, մտածեց այն դարհուրելի դրութեանը, որուն մէջ պիտի գտնուէր օր մը վերջը: Մտածեց... Յետոյ բացագանչեց ինքնիրեն — Աստուած իմ, որո՞ւ առջեւ պիտի կրնամ արդարա՛ւալ: Ի՞նչ ըսելու եմ ոստիկանապետին, երբ առաւորուն իմ ձեռքէս առնէ աղջիկս ու փողոցը նստէ զիս: Ո՛վ պիտի հաւատայ որ ես գերեզման դացեր էի ու անկից էր որ կը վերադառնայի:

Այսպէս, բոլոր գիշերը անքուն անցուց Տատիանքա:

Աստուան լոյսը ձեռքուցելու մօտ լուր արուեցաւ իրեն թէ ոստիկանապետը կը կանչէր զինքը:

Տատիանքա փաթթուեցաւ քրդեայ հնամաշ սեւ յալով մը ու մանկիկը գրկած՝ անցաւ կայանին յարկաբաժիններու առջեւէն եւ մտաւ այն սենեակը, որ Ոստիկանապետին յատկացուած պաշտօնատունն էր:

— Ոստիկանապետը քառասունն անցած, գիրուկ, դեղնագոյն մօրուքով, կապոյտ աչքերով, պեխերը կիսովին ածիւած, խտաղէմ երեւոյթով անձ մըն էր:

— Ձեր անունն է Տատիանքա, այնպէս չէ՞, հարցուց ոստիկանապետը տեսակ մը քմիծաղ ալ պատկերացնելով իր չըրթեանց վրայ:

— Այո, պարոն ոստիկանապետ, Տատիանքան ես եմ, պատասխանեց ան:

— Այդ պղտիկը քուկդ է, այնպէս չէ՞:

— Այո, աղջիկս է:

— Բայց հա՞յրը...

— Հայրը սպայ մըն է եւ պատերազմի դաշտը կը գտնուի:

— Դուն այդպէս կըսես: Յետոյ բոլոր ձեր կարգին դասուած կիներն ալ այդպիսի առասպելներ ունին...

Այս ըսելով՝ ոստիկանապետը տեղէն ոտքի ելաւ ու մօտեց

նալով Տատիանքային կամաց մը անոր ականջին փախաց:

— Եթէ կը խոստանաս ինձի... այն ատեն աղատ ես ու աղջիկդ ալ ձեռքէդ չեմ առներ... Հակառակ պարագային՝ հանրատուէն է քու տեղդ:

— Պարոն ոստիկանապետ... իմ տեղս հանրատուէնը չէ, այլ այն գերեզմանոցն է, ուր Պօրիս Միրքովի չիբիժը կայ: Անոր կինը եղած եմ: Դուք հոն առաջնորդեցէք զիս: Այս գիշերը հոն էի: Դաշտին խոտերէն ու ծաղիկներէն քաղելով ծաղկեփուշ մը չինքր եւ անոր դերեզմանին վրայ դնելու գացեր էի: Այս եղած է յանցանքս: Իսկ դո՞ւք... դուք զիս հանրատուէնը կ'առաջնորդէք՝ այս մեղքիս համար, այնպէս չէ՞:

Տատիանքա խօսքը վերջացուցած չէր, երբ ոստիկանապետին լուր արուեցաւ թէ Գաղթախեամբ մարմնոյ կանանց յանձնախումբը ներկայանալ կը փափաքէր:

Ոստիկանապետը մինչեւ դուրս յառաջացաւ եւ խորին ակնածանքով մը դիմաւորեց եկող կիներն ու աղջիկները, որոնք քարձր դասուն կը պատկանէին:

Կանանց յանձնախումբի անդամներէն մին էր Նէտէլքա:

— Դուն ինչո՞ւ եկած ես հոս, հարցուց Նէտէլքա եւ գուրգուրանքով մը անոր գրկէն առաւ սիրուն աղջնակը:

Տատիանքա կեցած տեղէն երերակաց, շարժուեցաւ եւ ինկաւ տախտակէ աթոռի մը վրայ: Արցունքը խղած էր զինքը եւ չէր կրնար բառ մը հանել բերնէն:

— Պարոն ոստիկանապետ, կարո՞ղ եմ իմանալ թէ ի՞նչ է այս կնոջ յանցանքը, հարցուց Նէտէլքա:

— Ան գիտէ իր յանցանքը, օր. Լադովա, գլուխը շարժեց ոստիկանապետը: Թո՛ղ ճշմարտութիւնն ըսէ. թող յայտնէ թէ այս գիշեր, ժամը մինչեւ մէկը, ի՞նչ կ'ընէր փողոցը եւ որո՞ւ տունը հիւր գալած էր: Բայց ինքը ճշմարտութեան տեղ անաւոր առասպել մը ունի: Թող այդ առասպելն ալ ըսէ: Մինակ թէ՛ չեմ կարծեր որ այդ առասպելը պատմելու քաջութիւնը պիտի ունենայ:

— Պարոն ոստիկանապետ... ընդհատեց Նէտէլքա: Հարկ չըկայ անկից բացատրութիւններ պահանջելու: Ես գիտեմ թէ այս գիշեր ո՛ւր էր ան եւ ինչո՞ւ համար մինչեւ ժամը մէկը փողոց մնացած էր: Դուք գիտնալու էք թէ այս կինը քաղաքիս ծանօթ հանգուցեալ բժիշկ Պօրիս Միրքովի կինն էր, որ բաղդին չարաղէտ բերմամբ Մակեդոնիա կը գտնուէր եւ պատերազմի աղէտեալներուն հետ Պուլկարիա գաղթած է:

— Հանգուցեալ բժիշկ Պօրիս Միրքովի... գոչեց ոստիկանապետը ու աչքերը խոշոր խոշոր դիտեց Տատիանքան:

— Այո՛, նոյն ինքը... չեչտեց Նէտէլքա:

Ոստիկանապետը կսկծալի շարժում մը րրաւ ու մօտենալով Տատիանքային՝ ձեռքը տուաւ անոր եւ ներողութիւն խնդրեց:

— Այո, կը խոստովանիմ խղճիս ու Աստուծոյս առջին: Եւ այս խոստովանութիւնս է որ չարչարած է զիս, տանջած է խիղճըս ու ես ամիսներով լացած եմ: Ես ա՛յն օրը համոզուեցայ որ դուն իմ քոյրս էիր եւ ամուսինս քու եղբայրդ էր, երբ ան ներքեց յանցանքներուս ու քու պաշտպանութեանդ յանձնեց զիս: Ա՛խ, որքան ապերախս դտնուեցայ, որ հանգուցեալին պատուէրը չգործադրեցի:

— Մոռնա՛նք, Տատիանքա, մոռնանք այդ բոլորը: Մօտ է պատերազմի վախճանը: Կըսուի թէ պուլկար բանակին մէջ հակառակ հոռանք մը յառաջ եկած է եւ կ'աշխատուի դաշնակիցներու հրամանատարներուն հետ ճամաճայնութիւն մը դոյաօցընել: Մեծ տէրութեանց բանակները պէտք չունին Պուլկարիա մը ճգմելու: Անոնք չուտով մէկդի պիտի նետեն իրենց զէնքերը: Այն ատեն պիտի ազատի քու ամուսինդ զինուորական պարտականութենէն եւ պիտի գայ քու քովդ:

Արդարեւ, հազիւ թէ քանի մը ամիս եւս անցած էր, ա՛հա՛ զինադադարը կ'ընկուցաւ: Յաղթական բանակները դրաւուս մի տակ առին պարտուած տէրութեանց հողամասերն ու ստիպեցին որ անոնք հաշտութեան համար Փարիզ երթան:

Է.

ՏԱՏԻԱՆՔԱ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ

Տատիանքա երթալով այն դրութեան մէջ կիյնար, ուր չարչարուած էր աւելի քան ութը տարիներ: Կը զգար եւ այս զգացումն էր որ կ'ահաբեկէր զինքը:

Ինչպէս ըսինք, Նէտէլքայի անսահման բարութիւնը դառն կը ճնշէր իր հոգեկան յուզումներուն վրայ: Չէր կրնար բառ մը գտնել, որով կարենար իր զգացած երախտագիտութիւնը յայտնել: Երբ Նէտէլքա կը գուրդուրտ իր աղջկան վրայ եւ կը ջանար սփոփել զինքը, այդ պարագային՝ իր աչքերը կը մթննային, ու կը ցնցուէր բոլոր էութեամբ: Իրեն այնպէս կուգար որ ձայն մը կը հասնէր ականջին ու այդ ձայնը կը գոչէր. «Կատ քեզի, ինպէ՞ս ալ կը հանդուրժես այդքան վնաս բարութեան մը հանդէպ կեանքդ քաշկուտելու: Յիշէ՛, դուն չէի՞ր որ տունէդ վանեցիր զայն: Դուն չէի՞ր որ երեսը տեսնել չէիր ուզեր»:

Այս ձայնն էր որ կը հնչէր: Այս ձայնն էր որ կը մերկացնէր իր հոգին:

Ու գիշեր մը, երբ դուրսը քամի մը կը գոռար եւ ամպերը սաստիկ թափով մը կը մզուէին երկնքին մէկ ծայրէն միւսը, Տատիանքա կամաց մը մահճակալին մէջէն վեր բարձրացուց գլուխն ու նայուածքը յառեց իր աղջկան վրայ, որ իր փոքրիկ անկողնոյն խորը թաղուած մշիկ մշիկ կը քնանար:

Տատիանքա վար իջաւ մահճակալէն, մօտեցաւ իր մանկան,

ծնրադրեց ու արցունքով մը համբուրեց անոր այտերը:

Յետոյ յառաջացաւ այն միջանցքը, որուն վրայ կը բացուէր Նէտէլքային սենեակին դուռը: Կեցաւ հոն: Մոցէն թուղթ մը հանեց, ու դուռին ձեղքուածքէն ներս հրեց:

Իջաւ վար, խոհանոցին դուռէն ելնելով մտաւ այն կիսաբաց շէնքը ուր ձերմակեղէններ կը լուացուէին:

Արտակարգ շարժումով մը հուան մը առաւ ու զայն չէնքին առաստաղի խոշոր գերանէ մը անցուց: Փոքրիկ տախտակէ աթոռակ մը քաշեց ոտքերուն ներքեւ եւ ինքը բարձրանալով անոր վրայ վիզը հուանին անցուց: Արագ շարժում մը, ահա՛ աթոռակը սահած էր ոտքին ներքեւէն եւ Տատիանքա կը մնար կախուած վիճակի մը մէջ:

Առտուան դէմ էր, որ Նէտէլքա նշմարեց իր սենեակին մէջ թխմուած թուղթի կտորը, որուն մէջ հետեւեալ խոստովանութիւնը գրուած էր.

«Նէտէլքա,

Իեզի քոյր ըսելու չեմ համարձակիր: Դուն բարութեան հրեշտակ մըն ես որուն աչքերուն մէջ պիտի չկրնամ երկար ատեն նայիլ:

Նէտէլքա՛, մնաս բարո՛ւ...

Այսքա՛ն էր կեանքս: Ծակառագիւրս լեցուած համարէ:

Կուգեմ թաղուիլ անոր քով, որ քու սիրական եղբայրդ է, ու այն հողին տակ, որուն վրայ քու արցունքներդ կը թափես:

Իմ որբուկս պահէ: Թերեւս անոր հայրը կենդանի է եւ օր մը կուգայ զայն առնելու:

Մնաս բարո՛ւ...»

Տատիանքա

Այս գրութիւնը հահաբեկեց Նէտէլքան: Ան, անմիջապէս Տատիանքային սենեակը վազեց: Փոքրիկ աղջնակը կը քնանար:

— Հոս չէ... գոչեց Նէտէլքա ինքնիրեն: Արդեօք ծո՞վը գնաց...

Երբ Նէտէլքա յուսահատած էր եւ ինչ ընելը չէր գիտեր, ահա՛ լուացարարուն ու սպասուհին վեր վազեցին ու սարսափով մը յայտնեցին թէ Տատիանքա ինքզինքը կախած էր:

Նէտէլքա լուացարանի շէնքը գնաց եւ լացաւ...

Ը.

ՀԱՅՐԸ ԵՒ ՄԱՆԿԻԿԸ

Տատիանքա թաղուած էր գերեզմանոցին մէկ անկիւնը, որովհետեւ անձնասպան մըն էր: Թէեւ Նէտէլքա շատ խնդրած էր որ իր սիրելի ամուսնոյն քով թաղուէր, սակայն եկեղեցա-

եղաւ որ սերպ քահանայի մը պէս մտայ, տեղ եղաւ որ յոյն քահանայ մը կարծեցնելով ինքզինքս եւ տեղ ալ եղաւ որ թըր՝ քական մօլլա մը դարձայ: Այս ծպտեալ վիճակովս էր որ կը յաջողէի թշնամի բանակին մէջ մտնելու ու անոնց շարժումները տեղեկացնելու պուլկար հրամանատարութեան:

— Մինչեւ որ զինադադարը վերջանայ, մինչեւ որ հաշտութիւնը կնքուի, լաւ չըլլա՛ր որ Միլքադ իմ քովս մնայ:

Ո՛հ, չէ՛... կը պաղատի՛մ, այդ խնդրանքը մըներ ինծի: Միլքաս իմ ուրախութիւնս պիտի ըլլայ: Անիկա Ադրիանուպօ լիս պիտի թողում, ուր կ'ապրի իմ քոյրս: Անոր ամուսինը պուլկար մըն է, սակայն Պալքանեան պատերազմէն ետքը իբր յոյն կարծուեցաւ եւ այդ անունով կ'ապրի:

Նէտէլքա չառարկեց:

Նոյն պահուն դուռը բացուեցաւ ու երեք տարու մօտ աղջընակ մը ներս մտաւ:

Միլքան էր — Տատիանքայի աղջիկը:

— Քու աղջիկդ է, պարոն Լիւպէն: Այս գիշեր քնացած ըլլալուն՝ չուզեցի որ անհանգիստ ընէք զինքը:

Լիւպէն Մարինքով խանդավառալից գրկաց մէջ առաւ իր աղջնակն ու համբուրեց:

Երբ աչքերը լեցուեցան ու արցունքները անոր աշտերուն վրայէն հեղեղի պէս սկստն յորդիլ, երբ անոր կուրծքը ճնշուեցաւ ու հեծկլառքը կոկորդը խղդեց, այն ատեն ծաղկաւոր Միլքան իր քնքուշ ձեռքերը անոր աչքերուն տանելով սրբելու ջանաց եւ բոլոր խանդովը փարեցաւ կուրծքին:

Ու երբ անոնք մեկնեցան, երբ Նէտէլքա մինակ մնաց սենեակին մէջ, ինքն ալ լացաւ, դառնապէս լացաւ...:

* * *

... Ի՞նչ մնացած էր Նէտէլքային:

— Ոչինչ: Անոր յիշողութեան առջեւ պատկերուած են աւերիւնալի անցեալ մը, եղբրական պատմութիւն մը, դժբաղդութեան մը մէջ ծնած դաւակ մը եւ սիրելի գերեզման մը:

ՎԵՐՁ

2013

52

ԳԻՆ

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

30 լէվ

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ

30 սեկր